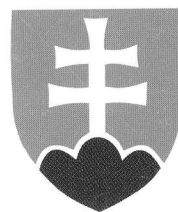

Balassa Zoltán

KÉT NEMZET A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A szlovákok történelme

Kassa-Budapest
2007.

Szűz Rezső dr. életének 91. évében

2006. április 26-án, Budapesten elhunyt.

Emlékét megőrizzük.

A magyar Országgyűlés még az Európai Unióba történt belépésünk – 2004. május 1. – alkalmával se volt képes a belpolitikai harcot mellőzve, Alkotmányunkat módosítani, hogy a nemzetek bruxellesi zászlóerdejébe hazánk lobogója államunk címerével (1444-től!) díszítve kerülhessen be...

Bezzeg Szlovákia a hármashalmos-kettőskeresztes címerpajzsunkkal ezt büszkén megtette, önkéntelenül is bizonyítva évezredes közös történelmünket. (Lásd: 42-46 oldalakon.)

Most e könyv borítóján – ha van, aki nem ismerné –, bemutatjuk honvédségünk csapatzászlóin látható állami címerünket.

Előszó a második kiadáshoz

Balassa Zoltán az ezeregyszáz éves felvidéki szláv-magyar történelmi kapcsolatokról írt.

Ez a munka először szlovákul jelenhetett meg: Dva národy v jednej domovine (Két nemzet egy hazában) címmel a Matthias Corvinus, Buffalo-Toronto (Kanada) kiadásában 2004-ben. Magyar nyelvű önálló könyvként történő kiadására eddig anyagi támogatás nem volt!...

Erre csak most, 2006-ban – magán kezdeményezésre – jutott szerény lehetőség. A két kiadást elősegítették: Isépy Dezső, Hábel György, Hábelné Gabriella, Tyentés László, Borbély József, Erdődi Zoltán (Budapest), Böröcz József (Svájc), Sisa István (USA), Magyaródy Szabolcs (Kanada).

E magyar nyelvű könyv a magyar közvélemény tájékoztatására készült, némileg bővebb változata a kanadai magyar cserkészcsapat szlovák nyelvű kiadásának.

Balassa Zoltán tanulmányának főbb része a kilencven éves Szűz Rezső tiszteletére írt jubileumi könyv egyik fejezeteként, a Szenci Molnár Társaság kiadásában, 2006-ban jelent meg (I. kötet 48-71. old.).

E tárgyilagosan megírt történelmet minden magyar politikusnak, diplomatának, történésznek, tanárnak, újságírónak és diáknak fontos lenne elolvasnia!

Jó lenne valamennyi szomszéd nemzet történelmét a magyar közvéleménnyel hasonló módon megismertetni.

Hábel György

gyémántdiplomás erdőmérnök
a Rákóczi Szövetség alapító tagja (1989)

Balassa Zoltán (Besztercebánya, 1949.VI.28.) szülővárosában volt diák, ott is érettségizett. Mivel 1918-ban megszűnt a magyar oktatás, szlovák általános és középiskolába járt. A prágai Vegyipari Műszaki Egyetemen szerzett oklevelet (1972). Anyanyelvén sohasem tanulhatott. A prágai Ady Endre Diákkör elnökségének tagja (1968-72). Tanára javaslatára került a kassai Műegyetemre,

ahol csak rövid ideig dolgozhatott. A katonaságot a kassai Katonai Repülő Szakközépiskola tanáráként szolgált le (1972-73), mely az egykori Magyar Királyi Horthy Miklós Repülő Akadémia területén működött. Műszaki pályán helyezkedett el, a Kelet-szlovákiai Vasműben a hideghengerde fejlesztési osztályán (1973-77), a Technika Házában (1977), de ott személyes konfliktusa támadt a párt-alapszervezet elnökével, így munkanélküli lett. Majd két hónapig fűtőként dolgozott a Kassa-városi Ingatlankezelő Vállalatnál. Később a Kelet-szlovákiai Vízművek és Csatornázási Vállalat Igazgatóságának Fejlesztési Osztályán az ivóvíztisztítási technológiák alkalmazásán és fejlesztésén dolgozott (1978-90). Közben színházrendezői tanfolyamot végzett (1984-86). A rendszerváltás után a Kassai Fórum főszerkesztője (1989-1990). Az MDF külügyi osztályának munkatársa (1990-94). A pozsonyi Szabad Újság szerkesztője (1991-98), ahonnan elbocsátották.

Az Együttélés politikai mozgalom alapító tagja, kassai ügyvivője, majd elnöke, az Országos Tanács tagja (1991-98). A magyar pártok egyesülése után, a Magyar Koalíció Pártja (MKP) kassai szervezetének elnöke, Országos Tanácsának tagja (1999-2001). Az 1998-as parlamenti választások után képviselővé kellett volna válnia, ám az MKP vezetősége úgy döntött, hogy átugorják a listán - amire a törvény mindmáig lehetőséget nyújt. 2001-ben a pártban viselt minden tisztségéről lemondott és kilépett az MKP-ból, tiltakozásul a párt megalkuvó politikája ellen! A Hungária Televízió Közalapítvány tanácsosa (2000-2002).

1972 óta Kassán él és részt vesz a város kulturális életében. A Csevadok keretében dolgozott (Pincészinpad, Szép

Szó irodalmi színpad; az Új Nemzedék és a nagyidai Ilosvay népi együttes korrepetitora; a Parázs színjátszó csoport vezetője, mely Bethlen Gáborról szóló, A békeesség fejedelme c. történelmi pódiumjátékával turnézott a Felvidéken és Prágában 1984). Megszervezte az 1976-os Honismereti Kerékpártúrát. 1988-ban kezdeményezte az aradi vértanú, gróf Dessewffy Arisztid margonyai sírjának évenkénti látogatását, mely azóta hagyománnyá vált. A Kassai Magyarok Baráti Társaságának elnöke (1989-). Elődszervezte, a Kassai Környezetvédők Köre 1988-ban tiltakozott a falurombolás ellen, ami miatt a csehszlovák titkosrendőrség többször kihallgatta. A csehszlovák állambiztonsági szervek a 70-es évek közepétől zaklatták egészen a rendszerváltásig. A román Securitate is felfigyelt rá.

Önarcképe és néhány grafikája a kassai Löffler Béla-múzeum tulajdona. Első írásai egyetemi évei alatt a prágai Homokóra c. félégalis lapban láttak napvilágot. 1989 előtt írásai csak Magyarországon jelenhettek meg. A rendszerváltás óta jelennek meg írásai és tanulmányai a felvidéki, csehországi, németországi, ausztriai, ausztráliai, erdélyi és magyarországi lapokban, szakfolyóiratokban (Honismeret, Valóság, Korunk). Szlovák lapokban is publikál.

A Duna TV és az MTV több műsorának szakértője, a szépsi Bódva-völgyi Stúdió számos művelődéstörténeti tárgyú forgatókönyvének szerzője.

Önálló kötetei: Pilóta a viharban (Gróf Esterházy János és kora), a Magyar Honvédség Oktatási és Kulturális Anyagellátó Központja, Bp. 1994; Csehszlovákia, a törvénytelen ország - a beneši dekrétumokról, Magyar Idő Füzetek I., Trianon Társaság, Bp. 2002; Dva národy v jednej domovine [Két nemzet egy hazában], Editura Matthias Corvinus, Buffalo - Toronto 2004.

Díjai: Kassa város dramaturgiai díja (1984), Petőfi Sajtószabadság-díj (1994), Pro Minoritate emlékérem (1997), Esterházy János-díj (1999), Benedek István-emlékgyűrű (2000), 100 éve született Esterházy János-emlékérem (2001), Eötvös József Sajtódíj (2001), Mohács város díszpolgára (2006).

Tartalom

A1.	Bevezetés	9
A2.	Az ország területe	9
A3.	A terület története	10
B1.	A szlávok megtelepedése	16
B2.	Beszivárgás-bevándorlás, terjeszkedés.	18
B3.	Egy ősi név – a tót	26
B4.	Egymásnak feszülő lojalítások	30
B5.	Nemzetek születnek	34
B6.	A szlovák terület	36
B7.	Nemzeti jelvények – A kettős kereszt címer	42
B8.	A pánszlávizmus és ausztrioszlávizmus	46
B9.	Vallási és adminisztratív önkormányzat a magyar korona alatt	48
B10.	A magyar szabadságharc	53
C1.	A szlovák vádak	56
C2.	Az asszimiláció	57
C3.	A nemzetiségi és iskolatörvény	67
C4.	A három középiskola és a Matica slovenská	73
C5.	Csernova	76
C6.	A nagysurányi tragédia	80
C7.	Komját	81
D1.	Rövid visszapillantás a nép történelmére 1918-ig	82
D2.	Az I. Csehszlovák Köztársaságban (1920-1938)	89
D21.	Belső viszonyok	98
D22.	A magyarok helyzete	100
D23.	A szlovákok politikai elképzelései	101
D3.	Az I. Szlovák Köztársaság (1939-1945)	102
D4.	Utoljára Csehszlovákia (1945-1992)	106
D41.	A Prágai Tavasz	110
D42.	Asszimetrikus modell	116

D5.	A szétválás	118
D6.	A Szlovák Köztársaság (1993-)	121
E1.	Az együttélés feltételei és kilátásai	128
E2.	A jövőkép kialakítása	137
F1.	Felvidéki képek	142

A1. Bevezetés

Ha a szlovákok történelmével óhajtnak foglalkozni, óhatatlanul ketté kell bontanunk vizsgálódásunk körét. „*A szlovák történetírásban már hosszabb idő óta állandósult Szlovákia történetének tárgya: ez a mai szlovák terület története a szlovák etnikum történetével kombinálva.*” (Kováč, Dušan: Dejiny Slovenska [Szlovákia története], Lidové noviny, Prága 1998; 5.) Először is annak a területnek a történetét kell vázolnunk, melyet hivatalosan 1918 óta Szlovákiának hívnak. Ezzel foglalkozunk először, hiszen a szlovákok zöme itt él hosszú idő óta más nemzeti közösségekkel együtt. Ezután szólunk majd a szlovákok történetéről. Ez szükséges megkülönböztetés, mert a szlovák nemzet kialakulása, majd államiságának megteremtése nem zajlott légüres térben, hanem mindenképpen kihatottak rá a Kárpát-medence és Európa politikai-hatalmi törekvései, hiszen ez a terület egy ezredéven át a Magyar Királyság fennhatósága alatt állt, annak szerves részét képezte, de egyben Európa központi területeként Kelet és Nyugat ütközőpontja is volt.

A2. Az ország területe

Ezt a területet 1918-ig, politikailag semleges földrajzi nevén Felföldnek, vagy Felvidéknek nevezték. A Felvidék a Kárpát-medence északi részét alkotja. Területe 66.400 km² (Bulla Béla - Mendöl Tibor: A Kárpát-medence földrajza, Lucidus, Bp. 1999²; 247., 268.). Nagyobbik, nyugati részét ma egy új állam, a Szlovák Köztársaság foglalja el, mely 1993. január 1-én alakult. Keleti részén Ukrajna és Románia osztozik. Szlovákia része a Felvidék nagy részén túl, délnyugaton a Kis-Alföld északi fele (Mátyusföld és Csallóköz), keleten a Bodroghöz északi része. Területe 49.035 km², a legutóbbi népszámlálási adatok szerint 5,4 millió. Ezek 86%-a szlovák és 9,7%-a

magyar. Lakosainak nagyjából 70%-a katolikus. Majd 10% ateista. 6,2% evangélikus. Nyugaton a Cseh Köztársasággal határos. Ez a határszakasz 252 km hosszú. Északon Lengyelországgal van közös határa, 547 km-nyi szakaszon, keleten Ukrajnával (99 km). Leghosszabb határa Magyarországgal van (669 km). Az ausztriai határ hossza 106 km. Pénzneme a slovenská koruna [szlovák korona]. Váltópénze a halier [fillér] (1 Sk = 100 fillér, ám forgalomban már csak az 50 filléres van).

Himnuszának zenéje egy népdal, mely megtalálható mind a szlovák, mind a magyar néphagyományban („*Hogyha nékem, hogyha nékem száz forintom volna...*”; Nemcsik Pál: Zenei köztudat és nemzetiségi politika, Zeneműkiadó, Bp. 1979, 76-77.).

A szlovákok 1939 és 1945 között saját állammal rendelkeztek, de az teljesen a hitleri Harmadik Birodalom vazallusa volt.

A3. A terület története

A földtani újkorban, vagyis a harmadkorban alakult ki a Kárpátok koszorúíve és akkor nyerte el e táj mai alakját. A Kárpátok uralják e vizsgálandó terület nyugati, északi és északnyugati határsávját.

A terület déli részét három földrajzi tájegység alkotja. Az egyik a Kisalföld, a Csallóközzel és a felvidéki völgyek nyílásával. Ezt a területet mindmáig zömmel magyarok lakják. A másik a déli medencéket, a nógrádit, a gömörít és az abaújit foglalja magában. A harmadik Kárpátalja déli pereme az ottani völgyek nyílásával. Ezen a területen is jelentős számú magyar él. Kárpátalja, mint fogalom akkor került a köztudatba, amikor ezt a területet is Csehszlovákiához csatolták. Addig nem volt külön neve és a Felvidék részét képezte. Ennek hányatott történetével nem foglalkozunk, hiszen nem képezte soha Szlovákia részét. A szlovákok száma a legújabb statisztikák

tükrében 8. 000 főt számlál és ez a terület jelenleg Ukrajna fennhatósága alatt áll. A Felvidék délkeleti része, Ukrajnán túl ma Romániához tartozik. Ez sem tárgya vizsgálódásunknak.

Ha a mai Szlovákia északnyugati, északi és északkeleti peremét természetes földrajzi határ alkotja, déli és keleti határa művileg meghúzott vonal, mely a Duna egy részét kivéve a nyugati részen, nem alkot földrajzi határt. „*Az Európa szívében helyet foglaló Kárpát-medence [területe több mint 300. 000 km²] földrajzi egységessége ennek a területnek minden más európai tájtól különböző, sajátos képe nem a földrajztudomány műhelyében mesterségesen kikristályosodott elmélet és elképzelés, hanem a természet erőinek nagyszerű harcából megszületett, mindenki által érzékelhető, szemmel látható tény. A nagy medence egysége, földrajzi összhangja a tények kényszerítő erejével jelenik meg a terület legkülönbözőbb fajta (szerkezet-tani, geológiai, morfológiai, növényzeti, gazdasági) térképes ábrázolásán. Igazi iskolapéldája a tájegységnek. Benne a különböző tájalkotó és tájformáló tényezők: a föld szerkezete, domborzata, éghajlata, vízhálózata, növénytakarója és mindezekkel együtt az ember kultúrát teremtő, műtájt alakító tevékenysége olyan egységbe olvadtak és forrtak össze, amelyhez hasonló Földünkön egy sincs.*” (Bulla Béla – Mendöl Tibor 19.)

A néhai megyehatárok, sehol sem követték a későbbi államhatárok vonalát. Az egykori Magyar Királyság sajátos regionális önkormányzati egységeihez hasonlót az első világháború előtti Európában hiába keresnénk. A mai Szlovákiában mindmáig használják az egyes tájegységek megnevezésénél ezeket az egykori megyeneveket, mivel azok természetes, szerves fejlődés útján jöttek létre.

A Felvidék életét a földrajzi adottságok határozzák meg mindmáig. A folyók, völgyek dél felé folynak, illetve szélednek és a Dunajec, valamint a Poprád (neve a régi magyar 'páfrány' köznévből származik) folyó kivételével, mely az

előbbibe folyik lengyel területen, az összes folyó a Duna vízgyűjtő medencéjéhez tartozik.

A felvidéki táj mindig is a Kárpát-medence központja felé lejtett, annak szerves része volt és sohasem alkotott különálló politikai egységet, mely semmibe vehette volna a földrajzi adottságokat. Csak a XX. században – többször is – vontak meg olyan határokat, melyek ezt az egységes földrajzi és gazdasági térséget földarabolták, ami az ott élő népesség – legyenek azok szlovákok, rutének, németek, magyarok, morvák, lengyelek, ukránok vagy cigányok – elszegényesedéséhez vezetett, fölszámolva az évszázados, sőt évezredes emberi és termelési kapcsolatokat. És ami még borzalmasabb, a Kárpát-medencét úgy feldarabolta, hogy ez a szétszabdalt terület könnyen lett a náci, majd a szovjet birodalom zsákmánya.

Fejtő Ferenc kutatási eredményei szerint, az Osztrák-Magyar „*Monarchia nem magától robbant szét, hogy a tagadhatatlanul erős széthúzó erők ellenében komoly összetartó erők is működtek benne, hogy a Monarchia feldarabolását másfél évvel a háború vége előtt már elhatározták, hogy a szétbomlásnak volt egy alternatívája is ...: a Monarchia federalizációja. S hogy erre a megoldásra... a bécsi udvarban is hajlandóság mutatkozott*”. „*Közép-Európa sorsát nem Közép-Európa népei döntötték el, amelyeket senki sem kérdezett meg*”. „*A Monarchia romjain kialakult nemzetállamok nem voltak sem nemzetállamok, sem – az egy Csehszlovákiát kivéve – demokráciák*.” (Fejtő Ferenc: *Rekviem egy hajdanvolt birodalomért*, Bp. 1990; 18., 19., 20.) A neves szerző gondolatjelek közé ékelte megállapításával nem tudunk egyetérteni, mert az egykori Csehszlovákia csak a többi utódállamhoz képest tűnt demokráciának (l. tovább). Sokkal világosabban látta a helyzetet Sulyok Dezső: „*Csehszlovákia az uralma alá került magyar kisebbséggel szemben semmivel sem táplált kevésbé ártalmas szándékokat, mint a két balkáni utódállam, sőt talán céltudatosabban iparkodott a magyar népelem gyengítésére mint azok, de ezt is finomabban hajtotta végre. Egyik eszköze a tervszerű*

elszegényítés volt” (A magyar tragédia 1., A Magyar Október 23. Mozgalom kiadása, New York, 1996; 161.) Balogh Edgár is leszögezte: „*A csehszlovák kormányzat – Masaryk polgári demokráciája – naponta kompromittálta fiatalságunk s népünk előtt a humanizmus jelszavait*.” (Hét Próba – Szolgálatban, Magvető, Bp. 1981; 70.)

„*Trianonban és azután a magyar királyságot teljesen értelmetlenül tették tönkre... A legfőbb bűnösöket ismerjük: Masaryknak, Benešnek, Gogának és Tileunak... hívták őket*.” (Kučera, Rudolf: *Kapitoly z dějin střední Evropy* [Fejezetek Közép-Európa történetéből], ISE, Prága 1992²; 91.) Az itt élő népeket letérítette az európai fejlődés fővonaláról és csak most, a XXI. században van remény arra, hogy néhány évtized múlva ez a terület képes lesz, beleértve Szlovákiát is, az egyesült Európa olyan része lenni, mint a többi, szerencsésebben fejlődő régió.

A Felvidék a kőkorszak óta lakott hely, a bronzkorban és a vaskorban sem mutat különösebb eltérést kultúrájában a Kárpát-medence többi területével szemben. Népességét Anatóliából, az égei térségből és a Balkán területéről kapta évezredekken át. Oda meg az őskori civilizációk népességfölöslege nyomult, majd vonult tovább Európa felé (Farkaš, Zdenek: *Koleso a záprah v praveku Slovenska* [A kerék és a fogat Szlovákia őskorában], Tatran, Pozsony 1984; 11-13.; Kálicz Nándor: *Agyag istenek*, Corvina, Bp. 1980; 47.; Götz László: *Keleten kél a Nap I-II.*, Püski, Bp. 1994). A később Szlovákiának mondott területen megtelepedtek a Közép-Ázsiából érkező szkíták (i.e. 500-12), akik keveredtek a szintén betelepülő keltákkal (i.e. 350-12). A rómaiak huzamosabb ideig csak a Dunáig (Limes romanum) terjesztették ki hatalmukat. 375-ben hatoltak be legutoljára a Felvidék észak-nyugati részébe.

A népvándorlás kora alapvetően meghatározza a mai Szlovákia embertani viszonyait, mégha az etnikai viszonyok a XIX-XX. sz.-ban a szlovákság javára tolódtak is el. Ennek

egyik bizonyítéka, hogy a mai szlovákok nem mutatnak elűtő embertani képet a magyarokétól, akik viszont jelentős részben megőrizték honfoglaló elődeik antropológiai jegyeit (Henkey Gyula: A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe, MIEVSZ, Léva 1993; Joó István: Törökös örökség, In: Magyar Nemzet Magazin 2002.VIII.17., 25.).

Különböző germán törzsek (kvádok, vandálok, gepidák) lettek urai a Felvidéknek az iráni nyelvű szarmatákkal és ótörök nyelvet beszélő hunokkal együtt. A kvádok i.u. 21-től 406-ig uralkodtak e területen. Népségük a hun uralom alatt helyben maradt, egészen 489-ig. Egy részük a vandálokkal együtt nyugat felé távozott az V. sz. elején. Később is maradtak nyilvánvalóan germán töredékek a Kárpát-medencében.

375-ben a hunok jelentek meg tömegesen a Kárpát-medencében, akik 379 és 454 között uralkodtak ezen a területen. Nagyfejedelmük, Attila halála (455) után zömmel helyben maradtak.

A kvádokat 406 táján gótok (406-489) herulok és longobárdok (489-561) követik. Ez utóbbiak a nemsokára érkező avarok szomszédai lesznek, majd áttelepülnek Észak-Itáliába. Nevüket az olasz Lombardia tartomány őrzi. Helyüket az avarok foglalják el.

Az avarok lettek a Kárpát-medence urai 237 éven át (568-805/822) és bizonyos állandóságot jelentenek a népvándorlás forrágában. Még ha ezután kaganátusuk meg is semmisül, a politikai hatalom elvesztése után is az avar népesség zöme helyben marad és megéri a honfoglaló magyarság bejövételét. A X-XI. sz.-i leletek mutatják „*hogy a Dunántúlon és Dél-Szlovákiában, sőt a Tiszántúl egy részén az avarkori lakosság megérte a honfoglalást és beolvadt az Árpád-kor népességébe...*” (Éry Kinga: A Kárpát-medence embertani képe a honfoglalás korában; In: Kovács László (szerk.): Honfoglalás és régészet, Balassi, Bp. 1994; 218.). E két népesség, az avar és a magyar – László Gyula és más kutatók szerint – hasonló nyelvet beszélt.

A források szerint, a szlávok az Avar Kaganátus felbomlása után, a VIII-IX. sz. fordulóján jelennek meg először a Kárpát-medence peremén (Püspöki Nagy Péter: A tények erejével, Püski, New York 1985; 13., 40). Ez azzal is összefügg, hogy a szlávok az avar hadsereg gyalogságát képezik, és le is telepítik őket a kaganátus peremterületén, mert így vonnak maguk köré egy élő védelmi gyűrűt – tehát a szlávok gyepűnépet alkotnak –, mely felfoghatja az ellenség első támadását (Götz László: Keleten kél a Nap I., Püski, Bp. 1994; 226-27.). „*A szlávok nagyszabású, Európa középső részeire történő betelepítéséért elsősorban az avarok a felelősek.*” (Hunnivári Zoltán: A kavár kérdés új megvilágításban, A szerző kiadása, 2000; 13.) Az avar korban a szlávok hamvasztással temetkeztek. A mai Szlovákia területén feldolgozott 4.113 sír közül 44 (1, 07%) volt hamvasztásos (Püspöki 1985, 39.). E terület peremén megjelenő szlávok néhány évszázad alatt teljesen felszívódnak. A régi, felvidéki szlávok beolvadtak a magyarságba a Mátyusföldön nagyjából Vágújhelyig, a Garam völgyében Garamszentbenedekig, azután a Léva–Losonc–Rimaszombat–Pelsőc–Bánréve–Edelény, azaz a Börzsöny, Cserhát, Mátra, Bükk vidékén és a Nógrád-, Gömöri-, valamint a Torna–Abaúji-medencében föl egészen Eperjes vidékéig, északkeleten pedig Töketerebes–Ungvár–Munkács vonaláig. „*Itt húzta meg ugyanis a magyarság gyepűit a X. század végén. (...) A királyi adományokon nyugvó birtokrendszer, a földművelés és az annak érdekében mindenfelé folyó földesúri telepítés, azután a lassan kialakuló és területileg a medencék életkamráihoz igazodó megyeszervezet..., az élet egészen új kereteit jelentette az itt északon, Túrócban, Árvában, Liptóban, Szepesben, eddig csak laza szervezetben élő, főleg pásztorkodó, vadászó, halászó szláv népesség számára is. Ezek megtalálták helyüket az új rendben, s a XIX. századot megelőzően külön, a magyar nemzettől elszakadni vágyó törekvéseikről nem lehet szó.*” (Bulla Béla – Mendöl Tibor 245.)

A helynevek tanúsága szerint, a Felvidéken számos ótörök, iráni, besenyő, kun, úz, avar és természetesen magyar nyelvi elemet őrzött meg a szláv mellett mind a szlovák, mind a magyar helynévanyag (Blaskovics József: Régi török eredetű helynevek Szlovákiában In: Hungarian Past–Magyar Múlt 3 /Sidney/ 1974, 1-14.; uő.: Some Toponyms of Turkic Origin in Slovakia, In: Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae /Bp./ 1973, 27. sz., 191-99., uő.: Néhány mátyusföldi falunév érdekes múltja, In: Népművelés /Pozsony/ 1969, 8. sz., 5-6.; 9. sz., 18-19.).

B1. A szlávok megtelepedése

A szlovákság megjelenését a történelem színpadán kapcsolatba szokás hozni Samo frank kereskedővel, aki birodalmat hozott volna létre 623 és 658 között (Tažký, Ladislav – Zrubec, Ladislav: Vykopaná pravda [A kiásott igazság], SALUS, Pozsony 1997; 48-51). „...mindmáig senkinek sem jut eszébe, hogy a frank kereskedő, Samo realitását inkább a korabeli [értsd: a VII. sz.-i] zsidó kupecsek alakjában kellene keresni, vagyis egy bizonyos Sámuelben...” (Karbusický, Vladimír: Bájé, mýty, dějiny [Regék, mítoszok, történelem], Mladá fronta, Prága 1995; 79.) A Fredegarius-Krónika II. része, mely 640-60 k. keletkezett, említi Samot. Adatait vitatják, mivel nem hiteles. A szerző vélhetőleg frank kereskedőktől szerezte be adatait, akik megjárták Közép-Európát (Encyklopédia Slovenska II., Pozsony 1978, 116.).

Említést kell tennünk az ún. **Nagymorva Birodalom**-ról. Ezt a kifejezést Konstantin császár nyomán először G. A. Meerheim használta 1781-ben anélkül, hogy a kifejezés eredeti értelmét figyelembe vette volna. A császár a X. sz.-ban írta följegyzéseit. A „nagy” kifejezést az óhazák, ill. anyaországok megnevezésére használta, ahonnan a népesség kirajzott. A korabeli források rendszerint csak Moravat/Moraviat említettek

(Havlík, Lubomír E.: Kronika o Velké Moravě [Nagy Morávia Krónikája], Jova, Brünn, 1992; 268., 305., 333.), mely 833/880 és 894 között létezett, s egy időben a Felvidék nyugati részére is kiterjedt, egészen a Garam folyó vonaláig. Ez a nem túl jelentékeny államalakulat a későbbi Csehszlovákia legitimálására szolgált (Havlík 327.), ahol szlovákok és csehek közös országban éltek volna. A legújabb kutatások sem igazolják ennek az államalakulatnak egyértelmű szláv jellegét. A morva név valószínűleg az előázsiai „mar-” úr szóból származik.

A morva központokban található hajlékok párhuzamait Közép-Ázsiában találjuk meg. Az európaiktól eltért a főurak öltözködése beleértve a lábbelit, mely a Káspi-tenger déli részén akkor használthoz hasonlított. Iráni jellegű volt a gombok és ékszerek díszítése, melyek analógiáit az iráni és kaukázusi térségben találjuk meg. A morvaországi lovak, sertések és kecskék közép-ázsiai típusúak voltak és a glagolita írás, mely a szláv írásbeliség egyik alapja volt, részben keleti jellegű. Ezek az adatok mind olyan területekre utalnak, ahol szlávok nem éltek. Az etnogenézis bonyolultságára utal, hogy ennek alakítói Közép- és Elő-Ázsiától, Kelet-, Közép- és Délkelet-Európaig, iráni, balti, finnugor és türk népek voltak (Havlík 324., 325.). A morva fejedelmi nevek sem szlávok. A Priwina név összefügg a latin privignus (törvénytelen gyermek), a Moi-mar (Mojmír) név észak-iráni-szarmata etnicitásra utal (Havlík 85.).

A VI. sz.-ban élt Jordanes és Prokopiosz krónikaikban a szlávokat a Kárpátoktól északra helyezik és nem említik őket a Duna mentén. A szlávok korai megjelenésére „*eddig... sehol a legcsekélyebb nyomot sem tudtuk kimutatni. Bár forrásaink a népnevek egész tömegét sorolják elő a Duna mellékén, közöttük még véletlenül sem fordul elő olyan név, amely mögött kétségtelenül szlávokat lehetne keresnünk...*” (Kniezsa István: A szlávok őstörténete, In: Szekfű Gyula (szerk.): A magyarság és a szlávok, Lucidus, Bp. 2000²; 18., 23.) Amint František Bokes szlovák történész leszögezi: „*A szlovákok létezéséről és sorsáról [ebben az időben], akik főleg a Dunától északra éltek,*

szinte semmilyen hírünk sincs.” (Dejiny Slovenska a Slovákov [Szlovákia és a szlovákok története], SAVU, Pozsony 1946, 53. – ezután Bokes 1946)

A korai cseh legendák (Kosmas és Dalimil Krónikája /XII. sz.; 1314/) sem alkalmasak arra, hogy tisztánlátásunkat segítsék, mert azok ótestamentumi, germán, ógörög és nem népi eredetű átvételek (toposzok). Dinasztikus érdekeket és a középkori cseh nemzeti tudat kialakítását szolgálták. Epikai munkák, melyek a korabeli európai mintákat követték. Ez az elbeszélő forma lett a későbbi irodalom és történetírás elődje (Karbusický 9., 44., 55., 62., 65., 179.).

B2. Beszivárgás-bevándorlás, terjeszkedés

A magyarok megtelepedésével a Kárpát-medencében a IX. sz.-ban, ez a terület szerves része lett a Magyar Királyságnak és annak viszonyai között fejlődött egészen 1918-ig. Szent István király a nyugati kereszténység egyházszervezői munkáját végzi, s ez lehetővé teszi a fennhatósága alatt élő népek számára, hogy beilleszkedjenek Európába és ezer éven át fennmaradjanak. Amint említettük, ez a folyamat 1918 után torpant meg tragikusan, amikor a Párizs-környéki békék ezt a területet felszabdalták és különböző, új államalakulatok között osztották föl.

A Felvidék északi, hegyekkel, rengetegekkel, őserdőkkel borított része jószerivel lakatlan volt. A mai Szlovákia területének 40%-át képezi csupán a síkság. Az alacsony magaslatok (301-800 m a tenger fölött) a terület 45%-át foglalják el. A fennmaradó 15% (801-2655 m a t. f.) a középső és magashegységeket (Vlastivedný slovník obcí na Slovensku [Szlovákia településeinek honismereti szótára] I., Veda, Pozsony, 1977; 12-13.). Tehát ennek a területnek 60%-a a Magyar Királyság kialakulásakor alkalmatlan volt megtelepedésre. *„Ez erdős, magas hegyek a magyarok bejövetelkor is és még azután két századon át, tehát 900-1100. években mind lakatlanok voltak.*

Tudjuk ezt onnan, hogy ez időben általában nagy, országválasztó lakatlan közöket hagytak egyes... országok közt védelmül, kivéve ott, ahol a nagy folyamok úgyszólván természetes védelmet alkottak.” Így volt ez Csehország és Németország, Lengyelország és Oroszország határán és másutt is. *„Még 1132-ben is az egykorú írók tudósításai szerint Magyar... és Lengyelország közt nagy erdő terült el és több napig tartott, amíg azon II. Boleszló serege áthaladva a Sajóhoz ért. A magyar krónikák 1135 körül írt része is a Sajó mellékét ... Magyarország véghelyének, határszélének írják.*” (Karácsonyi János: Történelmi jogunk hazánk területi épségéhez, Szent István Társulat, Bp. 1921; 24-26.).

A magyarok megtelepedésének idejében tudatos betelepítés folyt, *„hogy bizonyos foglalkozásokat, kereseti ágakat”, melyek „az államfenntartáshoz nélkülözhetetlenek, idegenből kell [az uralkodónak] beszereznie s a saját szociál-gazdasági életében illeszteni. (...) De a tulajdonképpeni telepítés... a honfoglalás századára, a vezérek korára nyul vissza... nem tekintve a hunokat, bessenyőket, izmaelitákat..., megkezdték fejedelmünk a rendes telepítést s a későbbi bányavárosok vidékének dúsgazdag természeti kincsei kiaknázására néhány ezer bányamunkást hívtak be Csehországból. Hogy az önyként beköltözők csak azért jöttek, mert itt jobb hazát, kedvezőbb megélhetést remélhettek, mint otthon, az természetes, különben otthon maradtak volna.*” (Acsády Ignác: A telepítés történelmünkben, In: Új Magyar Szemle /Bp./ 1900. szeptember; 330.) Három elv érvényesült, ami vonzóvá tette ezt a folyamatot: kedvező anyagi feltételek, egyéni és lelkiismereti szabadság. *„Két világból áradt... szakadatlanul a bevándorlás özöne: nyugatról, a már római katolikus világ legkülönbözőbb tartományából és az észak, a kelet, a dél sokféle országaiból, melyek kívül estek a római egyházon, sőt nagyrészt nem is voltak keresztény[ek]”* (Acsády 331). Ez tettenérhető abban, ahogy vármegyéink egy „belső, immanens fejlődés” során

alakultak ki (Kristó Gyula: A vármegyék kialakulása Magyarországon, Magvető, Bp. 1988; 9.).

A központi területeken már a XI. sz.-ban kialakulnak, nem úgy a peremterületen. Vázlatosan tekintsük át ezeknek a megyéknek a kialakulását nyugatról kelet felé haladva. **Pozsony** vármegye a Duna mentén, a későbbi Szlovákia legdélnyugatibb területe. **Nyitra** követi északnyugati irányban.

Trencsén megye zömmel az ország északnyugati határán feküdt, ezért aránylag korán, a XI/XII. sz. fordulóján alakul vármegyévé, hogy a nyugat felől jövő támadásokat kivédje (Kristó 350.).

Árva az 1330-as években önállósul a zólyomi erdőispánságtól és indul meg a megyei szervezetté fejlődés útján (Kristó 381.). Árva északi részei csak a XVI. sz.-ban népesültek be a lengyel eredetű hegylakókkal, a gorálokkal (Karácsonyi 26.).

Liptó – s vele együtt **Túróc** is – eredetileg a zólyomi erdőispánság részét képezi. Tehát ez is jelzi, Liptó későn települt be és vármegyévé a XIV. sz. első harmadában alakult (Kristó 377.).

Szepes megyébe települt magyar lándzsások, akik határőrszolgálatot végeztek, még a XIV. sz. elején is Gömör-öröknek neveztek, ami azt jelenti, hogy a Szepességtől délre fekvő Gömör vármegye védelmét voltak hivatottak biztosítani. Nevében a magyar 'szép' szó rejlik. Német és szlovák neve (Spiš, Zips) a magyarból való. Megyévé a XII/XIII. sz. fordulóján alakult (Kristó 390., 393.) Újvármegye eredetileg három későbbi megye területét foglalta magában (Abaúj, Heves és Sáros).

Minket most **Sáros** érdekel, mert a másik kettő (Abaúj és Heves) nem a határon fekszik. Ez a megye nagyjából a XIII/XIV. sz. fordulóján alakult (Kristó 399., 409.). **Zemplén** Szent István korában alakulhatott, de északi peremterületei csak későn települtek be (Kristó 411-12.).

Ung vármegye területének zöme ma Ukrajna része. Ez is korán alakult ki, s ugyanolyan kényszer kapcsán, mint Pozsony. Megszervezését a keletről jövő úz és besenyő támadások sürgethették (Kristó 415.).

A Magyar Királyságba a XI. sz.-ban zsidók, mohamedánok, bolgárok és olaszok érkeztek. Ezek zömmel kereskedők voltak, akik a legmozgékonyabb népeiséget képezték. Elősegítették ezt a népességmozgást a keresztesháborúk is. Zarándokok jöttek papok vezetésével és itt ragadtak. Szent István felesége Gizella bajor hercegnő lett. A szomszéd bajor hercegségből tömegesen jöttek ide német bevándorlók. 1051-ben a liege-i püspökség (Belgium) területéről menekültek több ezren Magyarországra az éhínség elől, akik Eger környékén leltek otthonra, a Felvidék déli peremén. „*Mert a királyi hatalom ismerte az emberanyag végtelen jelentőségét s tudta, hogy az legfőbb kútfeje az állam erejének, melyet tehát érdemes és szükséges minden lehető módon gyarapítani. Egészséges népesedési politika vezette a királyi hatalmat kezdettől fogva s sem felekezeti, sem nemzetiségi tekintetek [értsd: szempontok] nem korlátozták érvényesítésében. Hisz volt itt még milliók számára föld*”, s annak értékét „*a rajta élő ember adta meg..., s minél több ember élt rajta, annál többet ért.*” „*Ezáltal természetesen az ország nemzetiségi, sőt felekezeti képe a XI. században a legnagyobb mértékben poliglott, tarka-barka lett.*” Vallásilag ezek római-katolikusok és görög-keletiek, mohamedánok és zsidók voltak. „*Nemzetiségileg volt közöttük magyar, belföldi szláv, sokféle külföldi szláv, kún, bessenyő, bolgár, olasz, görög, különböző tartományokból származó német és franczia, szóval Európa etnográfiai képe kicsinyben visszatükröződött a haza néprajzi állapotaiban.*” II. István idejében települt le a magyarokkal rokon kunok egy része és a palócok. Flandriából, a Közép-Rajna és a Majna vidékéről németek érkeztek a Szepességbe és Erdélybe. III. Béla egy ízben 300-nál több osztrák családot telepített be (Acsády 334-39.).

A koraközépkori fejlődést szakítja meg a mongolok betörése a Kárpát-medencébe (1240), ami jelentős emberáldozatokkal jár. A magyar királyok a népesség pótlására külföldről hívnak be embereket – főleg a német nyelvterületekről – és kiváltságokkal ruházzák föl őket, ami az egyes népességcsoportok autonómiájának alapjává válik.

A mai szlovákok elődeinek megjelenése a Felvidéken a XIII-XIV. sz.-ra tehető, ami bevándorlás következménye. Nyugat felől morvák és csehek, észak felől fehér horvátok, lengyelek, szorbok, kelet felől rutének és kisoroszok érkeztek. A mai szlovák nyelvre a környező szláv népek nyelvei mindenképpen befolyással voltak Jiří Marvan cseh lingvista szerint is, habár ő a szlovák nyelv kialakulását a X. sz.-ra teszi (Na prahu slovenčiny [A szlovák nyelv küszöbén], Veda, Pozsony 1999).

A kutatók közötti gyakori homlokegyenest eltérő vélemények jelzik, a szlovák etnogenezis kérdésének tisztázása még sok erőfeszítést kíván meg a későbbiekben. Amint az európai történelemből vett analógiák mutatják, a közös mitudat kialakulásához közös államformára van szükség. „*Maga a 'történelmi tudat' sokkal fiatalabb jelenség – az első államalakulatok korából származik.*” (Karbusický 36.) „*A Kárpát-medence északi területe a magyar honfoglalást követően részint lakatlan, részint gyéren lakott volt, a települések területi diszkontinuitása kizárja, hogy az egymástól nagy távolságra, kis létszámban élő szlávok között egységes (szlovák) «mi»-tudat alakulhatott volna ki. (...) Így szlovák etnikumról a tárgyalt korszakban [értsd: középkor] nem lehet beszélni.*” (Kristó Gyula /szerk./: Korai magyar történeti lexikon, Bp. 1994, 652.) Általánosan elfogadott, tudományos eredményt akkor várhatunk, ha a nyelvészet, régészet, antropológia és a források összhangba kerülnek.

Mindenesetre a szlovákok elődei a kalmár (kereskedő) szavunkat kolimár formában vették át valamikor a XIV., vagy XV. sz.-ban. Ez azt tanúsítja, hogy a Felvidéket többnyire

magyar kereskedők látták el áruval (Moór Elemér: Kalmár; In: Magyar Nyelv 1962, 367.).

A XIV. sz.-ban rutének telepednek Máramaros, Bereg, Ung és Sáros vármegyébe, tehát a mai Kelet-Szlovákia és Kárpátalja északi területeire. 1412-ben Zsigmond király tizenhárom szepesi várost Lengyelországnak zálogosít el, s ezzel megindul a lengyel eredetű szláv népesség betelepődése a Magyar Királyság felvidéki területeire, mely távolról sem az elzálogosított részt érinti. A lengyel kormányzás abból állt, hogy minél több adófajtaival sújtották a lakosságot, ami elszegényesedéshez és elvándorláshoz vezetett. A papok kinevezése a krakkói püspöktől függött, aki csak lengyel embert volt hajlandó kinevezni (Münnich Sándor: Igló város története, Schmidt József Könyvnyomdája, Igló 1896; 214-15., 255.). Ez a terület csak 360 év múlva, 1772-ben kerül vissza közigazgatásilag Magyarországhoz, amikor sor került Lengyelország fölosztására.

A XV. sz.-ban husziták törtek be Lengyelország felől. Őket a lengyel király is támogatja, aki a magyar főurakat és főpapokat csábítgatja, lépjenek vele szövetségre. Azt ígéri, „*minden váltság nélkül visszaadja a XIII elzálogosított várost, mihelyst vele a szlávok hatalmának kiterjesztése végett frigyét kötnek.*” Így megintcsak cseh, morva és lengyel eredetű népesség érkezik a Felvidékre. „*Útjuk nyomát a tatárjárás óta ismeretlen pusztulás jelölte. Virágzó falvak százai pusztultak, néptelenedtek el látogatásaik nyomán s a Vág, Liptó, Turóc, Nyitra völgyeinek népe napról-napra a legnagyobb bizonytalanságban élte életét. Még a kövel kerített várak és városok sem voltak biztonságban. Szokolca, Nagyszombat, Trencsén, Pozsony többször is végigszenvedte ostromukat.*” A háborúk folyamán sok német és magyar családot irtottak ki, főleg a Szepességben és a nyugati határszélen. A régi magyar és német családok nevei eltűnnek a telekkönyvekből (Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet, KMENy, Bp. 1936³, II., 397.;

Münnich 195., 193). 1548-ban menekülő morvaországi anabaptisták, az ún. habánok települnek Felső-Magyarországra.

Minden betelepülés ellenére, a Magyar Királyság lakossága a középkorban 80%-ban magyarokból állt (Magyarország történeti demográfiája, Bp. 1963, 298.).

A Felvidék jelentőségére jellemző a Magyar Királyságon belül, hogy az ország a XV. sz.-ban hét királyi városa közül, öt van ezen a területen (Pozsony, Nagyszombat, Kassa, Eperjes, Bártfa). Ezekhez zárkóznak fel a bányavárosok (Körmöcbánya, Selmecbánya, Besztercebánya, Újbánya, Libetbánya, Bélabánya). A Felvidék nyugati részének természetes központja Pozsony lesz, a későbbi szlovák főváros, a keleti országrészé Kassa. A középső részt az említett bányavárosok uralják, melyek a németeken kívül jelentős lengyel eredetű szláv népességet is befogadnak. E városok sajátos jellegüket és gazdasági súlyukat az ércbányák kimerüléséig (XVIII. sz.) fenntartják.

A királyi városok önkormányzattal rendelkeznek (saját bíró- és lelkészválasztás, önkormányzati testület, bírászkodás, autonóm gazdasági élet a céheken belül, stb.). Mai fogalommal élve a városi polgárok kollektív jogokkal rendelkeztek.

A protestantizmus a XVI. sz.-ban válik tényezővé a Kárpát-medencében. A Felvidéken a „*németek által sűrűn lakott városokban felvirágzik az evangélikus hitvallás, kisugározva a vidékre is.*” A következő száz évben ez a terület protestánssá lesz. Erre az időre tehető a cseh befolyás erősödése. A XVII. sz.-tól megindul az ellenreformáció (Cywiński, Bohdan: A katolikus egyház Szlovákiában a kezdetektől 1948-ig, In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok Regnum 1995, 1-2. sz.; 264.) A cseh egyházi befolyás abból állt, hogy az evangélikusok egészen a legújabb időkig liturgikus nyelvként a csehet használták és vele együtt a csehnyelvű Králici Bibliát. A Biblia egy részét szlovák nyelvre csak 1829-32 között fordították le.

A helyzetet még az is bonyolította, hogy a törökök elfoglalják a Magyar Királyság jelentős, főleg központi és

délkeleti részét. A nyugati és északi országrész a Habsburgok, mint magyar királyok kezére kerül. Tehát a felvidéki szlávok zöme is Habsburg alattvaló lesz, ami ugyan nem védi meg őket a törökök portyázásától és pusztításától. A királyi Magyarország a gyakorlatban egy hosszan elnyúló felvidéki sávra korlátozódik, ahová délről a népesség egy része menekül a török megszállás elől. Zömmel magyarok és délszlávok.

A török néhány fontos végvárat foglal el a Felvidék déli peremén (Esztergom 1543, Szécsény 1552, Fülek 1554, Nagyszőlős 1557, Eger 1596, Érsekújvár 1663). A török a XVII. sz.-ban azonban feljebb is merészkedik. Megadóztatja és pusztítja a Vágmentét egészen Vágújhelyig, a Garam folyó mentét Zólyomig és keleten, a Rozsnyón túli területeket (Kopčan, Vojtech: Turecké nebezpečnostvo a Slovensko [A török veszedelem és Szlovákia], SAV, Pozsony 1986).

Mivel sem a szultánnak, sem a Habsburgoknak, mint magyar királyoknak nem sikerült a Magyar Királyság egész területére kiterjeszteni hatalmukat, emiatt állandó hadszíntérré vált, ami a népesség folyamatos pusztítását vonta maga után. A Habsburgok és a szultán közötti háborúskodás a Felvidék déli részén a magyar népesség pusztulásával jár.

A Felvidék keleti része és annak központja, Kassa 1604 és 1711 között megszakításokkal, több ízben az Erdélyi Fejedelemség része, illetve központja lesz. Meg kell említenünk, hogy az erdélyi országgyűlések, melyeket Tordán tartottak, Európában elsőként vallási türelmet hirdettek meg (1543) és ezt fokozatosan kiterjesztették egyre több vallásfelekezetre (1552, 1558, 1563, 1568, 1573, 1579). Ez volt az a vonzerő, mely a protestáns lakosságot a Kárpát-medencében az Erdélyi Fejedelemség nyílt vagy burkolt szövetségesévé tette.

A törököt csak Buda, a főváros visszavívása után (1686) sikerül kiűzni az országból. S ekkor a történelmi Magyarország a Habsburg Birodalom alárendelt része lesz.

Az etnikai sokszínűség csak a XIX. sz. második felében tett szert fontosságra a nacionalizmus megjelenése után, a

vallási tagoltság – a rendi hovatartozáson túl – akkoriban sokkal nagyobb jelentőséggel bírt egészen a XIX. sz. közepéig.

B3. Egy ősi név – a tót

A szlovákok nyelve egyértelműen az indoeurópai nyelvcsaládba tartozik, a nyugati szláv nyelvek közé, úgy mint a lengyel, a cseh, a szorb (töredékeik Németország keleti részén élnek, Dresden környékén), valamint a kihalt pomerán (Mecklenburgban és Pomerániában) és a poláb (az Elba balpartján éltek).

A latin nyelv sohasem különböztette meg a szlovákokat. A felső-magyarországi szlávokat mindig is Sclavi-nak, Slavus-nak, Sclavorum-nak, Sclavonicum-nak, gentis Slavae, Slavicaenak stb. írták. Ezek a névalakok, valamint változatai maradtak fenn az okiratokban és a felvidéki latin irodalomban, szótárakban egyaránt (Dávid Zoltán: Hány millió a tizenöt-millió?; Hittel 1993, 8. sz.).

A szlávok legősibb neve a Slověnin (ejtsd: szlovjenyin), többesszáma Slověne (szlovjene). Így hívta az orosz Nyesztor Krónika is őket (Kniezsa István: A szlávok őstörténete, In: Szekfű Gyula (szerk.): A magyarság és a szlávok, Lucidus, Bp. 2000; 6.) Így nevezte magát szinte az összes szláv nép, a horvátok egy része még a XVI. sz.-ban is. A szlovákok mai neve is ebből származik.

A latin sclavus 'rabszolga' nyilvánvalóan a római birodalomba behurcolt szláv rabszolgák nevéből keletkezett. Német nevük Winde, windisch volt. Ebből keletkezett a magyar vend elnevezés, mellyel a szlovéneket és a szorbokat illették. E név a Venedi, Veneti, Vennedae a szlávok elnevezésére szolgált a klasszikus ókorban is. Bizonyos, hogy eredetileg nem a szlávokat jelentette. Tehát névátruházással van dolgunk. Eredetileg az illíreket jelölhette, akik helyére szlávok települtek (Kniezsa István 16-18.) A Felvidéken is találkozunk ennek a népnévnek jelenlétével. Kassán adatolható a platea Sclavorum

(1401), s ugyanazt az utcát hívták die Windische Gassenak (1470) meg Totvteza-nak (1539) (Halaga, Ondrej R.: Právný, územný a populačný vývoj mesta Košíc [Kassa város jogi, területi és népesedési fejlődése], MNV, Kassa 1967; 24.)

A szlovák főnévvel, mint családnévvel először Morvaországban találkozunk a XV. sz. első felében, majd Bártfán 1444-ben (Encyklopedia Slovenska V., VEDA, Pozsony 1981, 274.), de még akkor szlávot jelent. Az -ák képző a cseh nyelvből származik. A királyi Magyarország északi részét először 1512-ben nevezték Sclavonianak, vagyis Szlavóniának, de csak a XVII. sz. végén esik szó ezzel a területtel kapcsolatban 'slovenská zem'-ről [szlovák/szláv föld] (Kristó Gyula /szerk./ 652-53.).

Ami a **tót** (értelme: 'nép', 'nemzetség') elnevezést illeti, „Csak azoknak a népeknek a jelölésére maradt meg a *tót* név, akik magukat **szlovénekeknek** nevezték...” Tehát a horvátok egy része (kaj-horvátok; Szlavóniát Tótországnak hívták), a vendek egy része (a helynevek igazolják ezt: Tótkeresztúr, Tótszerdahely, és egy egyházi szerv: tótsági főesperesség) (Kniezsa 19.).

A tót név magyarban taut–tout–toot–tót hangfejlődésen ment keresztül (Kristó Gyula /szerk./ 681-82.). A germánok neve a 'tuat', melyből a 'teuton' és azután a 'deutsch' (német) fejlődött ki. „A *tót* név tehát egy – közelebbről meg nem határozható indoeurópai nyelvből való, amelyben a **taut** szóval vagy saját magukat vagy szomszédjukat jelölték. Hogy a szó hogyan vált a szlávok nevévé, nem ismerjük. Lehet, hogy a szlávokra csak később, az eredeti **taut** nép elvándorlása után ment át... a szónak soha sértő jelentése nem volt, amint ahogy különben ma sincs.” (Kniezsa 19.) A szlovák származású magyar nyelvész ezt azért hangsúlyozta, mert ma a szlovákiai szlovákok pejoratívnak és sérelmesnek tartják ezt a megjelölést. A mai Magyarországon élő szlovákok viszont mindmáig tótnak hívják magukat. „A felső-magyarországi nemesi közép-szlávnak – amely részben maga is szlovák eredetű volt és

beszélte is a nyelvet – a tót elsősorban jobbágyot jelentett, alsóbb néposztályhoz tartozó személyt. Így alakult ki a népnévhez társuló negatív sztereotípiák és a hozzá fűződő lenéző gesztusok. A nemzetté váló szlovákság számára az emancipáció föltétele volt a népnév megváltoztatása a magyar nyelvben.” (Kiss Gy. Csaba: Utószó, In: Pechány 258-59.)

„Kása nem étel, tót nem ember, – hányszor hallottuk ezt az éppoly buta, mint embertelen mondatot? ... fiatalabb korunkban nem sokszor és ha mégis, hát tréfás értelemben. (...) Régen az ország mindenféle duhaj tréfálkozótól hallottuk – nemzetiségi különbség nélkül. Legkivált persze olyanoktól, akiknek parancsszavára történetesen egy szlovák vagy csak felvidéki származású ember nem akart elegendő számú boros poharat kiüríteni. Vagy, már keserűbben egy-egy olyantól, aki magát egy felvidéki atyafi által valami módon megrövidítve, becsapva érezte. ... ki is találhatta ki...? ... az a magyar jobbágybérő, aki alföldi szűkebb hazájában ottani még szűkebb keresetét féltette a kereseti alkalmaiért vele versenybe szálló és ebben az övéinél még kisebb igényei miatt veszedelmes szlovák vándorló munkástól.” (Farkas Geiza: Egy csúnya közmondás vége; Századunk 1930, 413-14.) Ján Csaplovics a XVIII./XIX. század fordulóján még nem találta pejoratívnak a kifejezést.

Jozef Škultéty, a Matica slovenská elnöke, egyetemi tanár, történész és nyelvész már 1915-ben föllépett az ellen, hogy a tót kifejezést száműzzék. Akkor mutatott rá egyik cikkében, a magyarok és szlovákok hosszú idő óta élnek együtt, így természetes, hogy a magyar nyelvben van egy megjelölés a szlovákokra: a tót. Ennek a történelmi névnek az elhagyása csonkítással jár, hiszen ez is tanubizonyság arra, hogy a szlovákok ősi nép. Erre nincs szükség, hiszen a népeket mások rendszerint nem önnevezésükkel jelölik. A hellénekből görögök lettek, a Deutscherre németet mondanak. A szlovákra a magyarok azt mondják: Tót nem ember vagy „Fogadd be a tótot, kiver a házadból”. Dehát a svábok sem tagadják meg

nevüket, mert a svábbogarat – szlovákul šváb – róluk nevezték el, egy másik förtelmes bogarat ,rus'-nak (olvasd: rusz; azaz szlovákul ez oroszot jelent). Ľudovít Štúr családneve, a ,štúr' skorpiót vagy lótetűt jelent. A név önmagában semmi. „A névnek sajátos csengést az adja, aki viseli, legyen szó egyénről, vagy nemzetről.” (Jozef Škultéty: Za slovenský život [A szlovák életért], Matica slovenská, Túrócszentmárton 1998; 187. – Tót-slovák c. cikk)

„Az egységes szlovák nemzet hiányára mutat magának a szlovák szónak a keletkezése és története is. [A megyerendszer gátolta az egységes szlovák nyelv kialakulását, sőt ez a helyzet nyelvi divergenciát okozott (Slovensko – Kultúra I., Pozsony 1979, 33.).] A szlovák szó Bernolákig, azaz a XIX. sz. elejéig nem a mai szlovák nemzetet jelölte. Ezt csak Bernolák kezdte használni az Észak-Magyarországban lakó szlávok, a mai szlovákok megnevezésére. (...) Mai tartalmát, jelentését pedig csak Štúrral érte el a [z ezernyolcszáz]negyvenes években. Azelőtt a mai szlovákokat Uhrata (magyarországiak; pl. Dalimil), slavus, tót, Wende, der Windische, Bohemoslavus stb. nevekkkel nevezték. A szlovák szó 1495-ben fordul elő először, nem egészen biztos, hogy a mai szlovákokat jelenti. Egy cseh szótár, a Lactifer, 1511-ben beszél szlovákokról, ami kétségtelenül a mai szlovákokra vonatkozik. Ez azonban az egyetlen biztos adat. (...) Később általában a szlávokat mondták szlovákoknak; így szerepel a szó egészen Bernolákig, aki ekkor a szlovákság jelölésére szűkítette le. Nyelvtanilag is szláv a jelentése... Hasonlóképpen a Szlovenszko szó sem a mai Szlovákiát jelölte először. 1786-ban M. Semian ismeri már, de Szlavónia (Dalmácia, Horvátország) jelölésére használja. Mai értelemben először [a cseh] Dobrovskýnál fordul elő 1809-ben. Bernolák szótárában azonban egyaránt jelenti Szlovákiát és Szlavóniát. A szlovák írók maguk is így használták. Végül is Štúr rögzítette kizárólag a mai Szlovákiára.” (Vájlok Sándor: A szlovák önállóság kezdetei; Magyar Szemle /Bp./ 1994, 3. sz., 324.)

B4. Egymásnak feszülő hűségek

A nemzet mint kifejezés szinte egyidős az európai írásbeliséggel. De a natio kifejezésnek vajmi kevés köze volt ahhoz, amit ma nemzeten értünk, mivel ez nem többet jelentett, mint a nemesi kiváltságos réteg tagjainak együttesét. Valaki először volt valamely egyház tagja, másodszor valamely dominus vazallusa, harmadszor lovag, polgár, vagy paraszt, negyedszer valamely korona alattvalója és csak ötödször francia, német vagy magyar, habár az etnikai összetartozás tudata tagadhatatlanul létezett.

Az európai nemzetek részben már a X. sz.-ban kialakulnak és a középkor folyamán meglehetősen körülhatárolt és jellegzetes egységként lépnek fel, tehát állami kereten belül alakulnak ki. A dinasztiák körül születnek meg a XVIII. sz. előtt. Úgy az olasz, francia, angol, német és spanyol, mint a cseh, lengyel, magyar, orosz, horvát, szerb és bolgár.

A nemzetek előtti Európában a 30 éves háborúban németek harcoltak németek ellen, a török kiűzése a kereszténység zászlaja alatt folyt, a XVIII. sz.-ban dinasztiák csaptak össze egymással. A különbség csak annyi volt, hogy Európa nyugati és északi részének lakossága századokon keresztül zárt és tartós államkeretek között élt. Így a közös történelem kialakította az együvé tartozás kezdetleges tudatát, amit az is erősített, hogy az államhatárok és a nyelvi határok nagyjából egybe estek. Európa többi részén a mongol, majd török hódítás ezt a szerves fejlődést megakasztotta. De a nyugat-európai példa követése volt a kíváncsú törekvés, a minta.

A dinasztiák szerepét a XVIII. végén, illetve a XIX. elején a tömegmozgalmak veszik át. Ezen túl nem az uralkodóhoz kell lojálisnak lenni, hanem a nemzethez. A Magyar Királyságon belül is a nemzeti ébredések sorozata indul meg. A Habsburg Birodalomban, melynek ekkor a Magyar Királyság is része volt, nem születik meg az egész államkeretet kitöltő osztrák nemzet (Bibó István: Válogatott tanulmányok II.,

Magvető, Bp. 1986; 560-61.). Az udvar törekvéseinek ellenére, hanem a történelmileg kialakult nemzetek mellett (amelyek egykor önálló államisággal rendelkeztek), újak is jelentkeznek, mint a szlovákok, akik a „*nemzetek Benjáminjai*”, hiszen „*a XIX. sz.-ban születtek először.*” (Peter Sýkora: Úvod do mytológie slovenského národa [Bevezetés a szlovák nemzet mitológiájába], In: Výber /Pozsony/ 1992, 17. sz., 30.; Výber 1992., 18. sz., 30.)

A XIX. sz. első felét Európa-szerte a francia forradalom eszményei uralták, melyek tömegméretekben életre hívták a modern nacionalizmust és sovinizmust. A nacionalizmus alatt eredetileg a nemzeti öntudatot, a patriotizmust értették, de az fokozatosan összekapcsolódott más nemzetek lebecsülésével. A születő romantika a saját nemzetet csupa nemes és ideális tulajdonsággal ruházta föl a többivel ellentétben, melyekkel szemben minimálisan bizalmatlannak, elutasítónak illett/kellett lenni.

Már nagyon korán, a XV./XVI. sz. fordulóján Ludovico Tuberonál, egy raguzai szerzetesnél merül föl a faji büszkeség, mely magyarellenességgel kapcsolódik össze, s a szlovák Adam Kollár ezt csak ismétli, föleleveníti a XVIII. sz.-ban és terjeszti (Dümmerth Dezső: Írástudók küzdelmei, Panoráma, Bp. 1987, 252-53.). Svetozár Hurban Vajanský (1847-1916) szlovák politikus és publicista esetében él tovább faji felsőbbrendűség formájában: „*Ha egy magasabb kultúra egy alacsonyabbat nyom el (mint például a német a lengyelt Poznanban, az angol – az indiait), az brutalitás, sérelem, igazságtalanság, de amikor alacsonyabb török-ázsiai faj [értsd: a magyar] nyomja el a magasabb indoeurópai [a szlovákokat], az már az isteni törvények égbekiáltó megsértése – az gaztett a civilizáció egésze ellen.*” (Московские новости [Moszkovszkie novosztyi] 1908. VIII. 24., In: Vajanský, Svetozár Hurban: Listy z Uhorska [Levelek Magyarhonból], Matica slovenská, Lúrócszentmárton 1977, 77.)

A francia nemzet-modell egyenlőségjelet tesz az államkeret és annak lakossága közé. Aki Franciaországban él, az francia, függetlenül anyanyelvétől. Ezt a koncepciót a magyar politikai elit a magáénak érezte, mert ez állt politikai felfogásához a legközelebb.

A Magyar Királyságban a magyar Szent Korona jelképezte az országot és annak alkotmányos jogrendjét, mely az ország oszthatatlan területéből, a királyból, a nemesekből és papságból állt, függetlenül azok anyanyelvétől. Ez utóbbiak alkották a Natio Hungarica-t. Ez a kifejezés eredetileg 'magyarhoni eredetű' jelentett, később kapta 'magyarhoni nemzet', majd legvégül 'magyar politikai nemzet' értelmet, melynek tagja 1848, illetve 1867 után, a király mellett, az ország minden választópolgára. Tehát a magyar politikai nemzet tagja volt minden állampolgár fajra, vallásra, anyanyelvre való tekintet nélkül. A Szent Korona-tant az alkotmány, az önálló államiság, illetve jogállamiság legfőbb biztosítékának tekintették (Kocsis István: A Szent Korona tana, Püski, Bp. 1995, 6.).

Az összeütközés forrása az lett, hogy a szlovákság a német modellt tette magáévá, hiszen az önálló öntudatra ébredő szlovák értelmiség evangélikus része német egyetemeken tanult. A németek a franciáktól eltérően, nem egy államban éltek. Így számukra a francia elképzelés használhatatlan volt. Tehát az államnemzeti felfogás helyett, a kultúrnemzetit fogadták el. Kimondták: minden németül beszélő ember a német nemzet tagja. Ez az elképzelés felértékelte a nyelvet s annak művelését és fejlesztését, illetve terjesztését tartotta elsősorban szem előtt. Ekkorra már eldőlt, a felvidéki szlávok nem csehek, hanem önálló nemzet. Ez némi feszültséget keltett a szlovák katolikusok és evangélikusok között, hiszen az utóbbiak liturgikus nyelvként a csehet használták és hajlottak rá, hogy a cseh nemzet részének tekintsék a felvidéki szlávokat. De mivel a szlovákok kevesen voltak, az összes szláv nemzet összefogásában kezdtek gondolkodni, ami elvezetett a pánszlávizmus gondolatához (erre még visszatérünk).

Ez a folyamat azonban nem önmagától indult, hanem a bécsi udvari körök mesterkedéseinek volt keserű gyümölcse.

A Habsburgok a XVI. sz.-ban kerültek a magyar trónra, de az egész országot csak a török kitakarodása után tudták birtokba venni a XVIII. sz. elején. Az első Habsburg a magyar trónon, I. Ferdinánd 1527. január 19-én a következőket ígérte: *„A jövőben is a magyar nyelvet és nemzetet (amely a kereszténység irányában nagy érdemeket szerzett) minden erőnkkel és képességünkkel támogatni kívánjuk.”* Miután azonban az országot birtokukba vették, azt maradéktalanul be akarták olvasztani birodalmukba. Életrehívták a titkos császári levéltárat, mely köré jól fizetett történészeket csoportosítottak, hogy tudományos kutatást az állami abszolutizmus szolgálatába állítsák. 1771-ben pl. megbízást adnak arra, hogy történelmi érveket keressenek Lengyelország felosztására, de a Magyar Királyság alkotmányosságának kétségbevonására is. A bécsi titkosrendőrség 1808-ban provokációval él, amikor a tübingai Götta-könyvkereskedés útján pályázatot hirdet a magyar nyelv hivatalossá tételével kapcsolatban. Abban reménykednek, érveket fognak kapni ez ellen. De a pályázat és a bécsi hivatalos sajtó magyarellenes támadásai felkeltik a magyar öntudatot és a XIX. sz. eleji országgyűlések tisztázzák viszonyukat a Habsburg-házzal szemben. Kimondják, Magyarország nem meghódított terület, ahogy a bécsi fizetett történészek állítják, tehát nem kezelhető alárendelt tartományként. *„A Habsburgok alárendelést célzó politikája azonban meg nem szűnő viszályok és nyugtalanságok melegágyává vált, melynek során a magyar lett a monarchia 'rebellis' eleme. (...) Ezért volt szükség a történetírásra is, hogy szellemi eszközökkel lehessen kioltni a magyarságból szabadsága és önállósága emlékét. Nyelvének erőszakos elfojtásán keresztül pedig remélni lehetett teljes beolvadását a birodalom egyéb népei közé, hogy ne csupán szabadsága, de létezése is megszűnjék. (...) Az országban lakó nem magyarok felingerlése a magyarság ellen azonban beláthatatlan következményekkel járt. A Habsburg-monarchia*

államvezetése olyan nacionalista erőket szabadított ezzel magára, melyek ugyan soha nem nyúltak fegyverhez vele szemben, mint a magyarság, de amelyek az első világháború után eredményes akcióba léptek. A régi soknemzetiségű Magyarország felbomlása bekövetkezett, de a széthulló keretek maguk alá temették a Habsburgok trónját is.” (Dümmerth 246-47., 262-61., 264., 266-67.)

B5. Nemzetek születnek

Amint utaltunk rá, a szlovák nemzet kialakulása körül sok még a tisztázatlan kérdés. A különböző szláv etnikumú népességek betelepülése a Magyar Királyság területére mindenképpen elősegítette az észak-magyarországi szlávok fennmaradását.

A magyar állam azzal, hogy a felvidéki szlávokat államhatárral választotta el a többi nyugati szláv néptől, megteremtette az önálló nemzetté válás külső feltételeit. A kontinuitást valló szlovák történész szerint, „a Nagymorva Birodalom túlságosan rövid fennállása alkalmasint nem alakított ki a lakosságban tartósabb közös etnikai tudatot”, de a felvidéki szlávok „beilleszkedése az Árpádok magyar királyságába megteremtette a külső keretet ahhoz, hogy a szlávokból, akik valamikor Nagymorávia területén éltek, kialakuljanak az etnikai szlovákok.” (Dušan Kováč: Szlovákia története, 2001, 33.)

A Magyar Királyságban a XV-XVI. sz.-ra esnek az első etnikai ellentétek, melyek abból állnak, hogy a városokban a németek senki mást nem engednek céheikbe, illetve településeikbe (Eperjes 1451, Besztercebánya 1481, Bártfa, Korpona 1508, Körmöcbánya 1519). Nagyszombatban (1551) tettlegesre is sor került. Minden esetben az uralkodó elrendeli, más anyanyelvű polgárookra is ki kell terjeszteni a jogokat. Némely város csak ímmel-ámmal hajlandó alávetnie magát az uralkodói akaratnak. Ennek rendezése Bocskai István erdélyi fejedelemre hárul. Rendelkezéseit a pozsonyi országgyűlés

szentesítette. Az 1608/13., illetve az 1609/44. törvénycikkben egyenrangúsította a magyarokat és a szlávokat (beleértve a cseheket, morvákat és lengyeleket) a németekkel (Tibenský, Ján: Chvály a obrany slovenského národa [A szlovák nemzet dicséretei és védelmei], SVKL, Pozsony 1965, 20-21.;25-26)

A 19. sz. közepén kirobban az ellentét a magyar politikai elit és a Habsburg uralkodó között, melyre a 17. sz. elejétől fogva többször volt példa. 1619-ben egy bécsi tanácskozáson, mely magasrangú állami tisztségviselők, a pápai nuncius és külföldi diplomaták részvétele mellett zajlott, érdekes döntés született. A határozatot a császár aláírta és annak végrehajtásával Wallenstein herceget bízta meg, akinek *„Különösen lelkére kötötte, hogy kezdjen 12 évtől felfelé mindenkit legyilkoltatni, aki magyarul beszél, a kevés életben maradtoknak tépjék ki a haját, s homlokát szurokkal bekenve jelöljék meg. (...) Ha pedig a háború hosszabb ideig tartana, a magyaroktól pusztán hagyott országrészekbe idegeneket kell betelepíteni.”* A XVII-XVIII. sz.-i bécsi kormányok törekvéseinek két jellegzetes fontos célja volt: a régi szabadságjogok erőszakos megsemmisítése és a magyar lakosság helyébe idegenek telepítése. Az 1811/12-es évi országgyűlésen ez a szöveg közismertté vált (Dümmerth 217-20.). A Habsburg uralkodók számára nem kívánatos szabadságtörekvések többször felkelésekhez, háborúkhoz vezettek Bocskai István idejétől kezdve, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc idejében, akik egyben erdélyi fejedelmek is voltak és a ma Szlovákiának mondott terület nagy részét birtokolták (1604-1711).

Amint láthattuk, a császári udvar megosztó és magyar-ellenes politikája hívta életre a nemzetiségi torzsalkodásokat és ezek folyamányaként, született meg az önálló szlovák nemzet a XIX. sz.-ban – először egy szűk értelmiségi réteg fejében. *„Gyakorta ismétlik a megállapítást, hogy a 48-as években született a szlovák nemzet. Ha ez igaz, akkor ez a nemzet rendes adag skizofréniát kapott hozományul.”* – utal Ladislav Szalay

(Slovenské pohľady 1989, 11. sz., 72-73.). a szlovák-magyar ellentétekre, melyek 1848 óta mérgezik a két nép kapcsolatát. Tagadhatatlan tény, hogy a kollektív nemzeti tudat kialakulása a széles tömegek körében ettől az időponttól számítható. „A történeti Magyarország területén fennmaradt, illetve az évszázadok folyamán ide beköltözött nem magyar népek nemzetté válása az etnikai, nyelvi, kulturális, területi, majd politikai, gazdasági közösségformák fokozatos kialakulásán keresztül jutott el a 19. századi nemzeti programokig.” – szögezi le az általános tanulságokat Kováč elébb idézett könyvének magyar kiadásában Szarka László történész.

A szlovák nemzet létrejött és aspirációi a nemzetállami forma felé hajlottak. Kár, hogy ez a későbbiekben, mások rovására történt. Szarka László történész (Kováč 364.).

B6. A szlovák terület

A szlovák, vagyis északi szláv etnikai terület az idők folyamán változott. A lakosság egy része és a betelepültek (morvák, csehek, lengyelek, ruszinok; de délről szerbek és horvátok; magyarok és németek) szintén felszívódtak a szlovákok elődeibe. A vallási hovatartozás is ezt segítette, hiszen a betelepültek között csak a morvák, csehek és németek körében találunk protestánsokat, akiket viszont a lutheránus szlávok olvasztottak idővel magukba.

A megyei szervezet és a földrajzi tagolódás nem tette lehetővé egy közös mi-tudat kialakulását. A népnyelv, a mai szlovák nyelvjárások is annyira különböznek egymástól, hogy a nyugati szlovák, a keleti nyelvjárást beszélő nemzettársával nagyon nehezen érthetné meg magát. „...azon területeken, melyek egymástól földrajzilag mindig távol estek”, „hajlamosak voltak külön fejlődésre”, ami szlovák „nemzeti szempontból nem volt kívánatos (Kelet-Szlovákia).” (Bokes, František:

Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí [Elképzelések a szlovák területről a XIX. században], Pozsony 1945, 9.)

Valami fajta felvidéki szláv etnikai területről a XVIII. sz. végéig csak nagyon homályos elképzelések léteztek. „**Szlovákia (Slovensko)** mint területnév, ill. országnév az egész középkor folyamán nem fordul elő a forrásokban. Az első adat, amely Észak-Magyarországot szláv földnek nevezi, 1512-ből való **Sclavonia** (azaz Szlavónia) alakot mutat (és nem Szlovákiát), viszont a 17. sz. végén már szlovák földről (**slovenská zem**) olvashatunk.” (Kristó Gyula /szerk./ 653.)

A szlovákok és elődeik körében azonban nem alakult ki hosszú ideig a behatárolt terület fogalma. Nyugaton és északon a királyi Magyarország határa jelezte annak kiterjedését, mely egyben földrajzi is volt. Keleten és délen ilyen természetes határ nem létezett és a felvidéki szláv-magyar etnikai határ az évszázadok folyamán lassacskán dél felé tolódott el.

Míg Európában a modern nemzetek meg nem születtek a XVIII. vége felé, addig a nyelvi különállásnak nem volt különösebb jelentősége és szervező ereje, mágikus hatása. A szlovák etnikai terület pontos behatárolása azonban nem volt lehetséges addig, míg az első népszámlálások az anyanyelvi adatokat nem mérték föl (1880). Azidáig többé-kevésbé csak nem teljeskörű, vagy szubjektív adatok és felmérések álltak rendelkezésre. Az elsődleges az etnográfiai szempont volt, az csak természetes, hiszen ahogy rámutattunk, a szlovákok – sajátos fejlődésük okán, korábban nem rendelkeztek állammal.

A szlovák etnikai terület körülhatárolása először Ján Čaplovicsnál jelenik meg (1819; megjelent 1829), majd Pavol Jozef Šafáriknál (1842), aki nem a hivatalos statisztikákra támaszkodott, hanem saját és munkatársai gyűjtésére. Munkájának második kiadását a szentpétervári Akadémia anyagilag is támogatta. A városi polgárság anyanyelvét viszont nem vette figyelembe (Bokes: Vývin 13.), ami végülis maximalista elképzelésekhez vezetett. E szerint, Trencsént [a valóságban 95%], Túrócot [75%], Árvát [95%], Liptót [95%], Zólyomot

[95%] teljesen mértékben szlovákok lakták, Nyitra [75%], Szepes [55%], Sáros [70%], Bars [50% fölött], Zemplén, Gömör és Hont [50% fölött] nagyjából volt szlovák. Pozsony, Újvár, ill. Abaúj csak kisebb részben (Bokes: Vívín, 14.). „*A nemzeti központ, mai nyelven szólva területi autonómia tehát problémamentesen Liptó, Árva, Zólyom és Trencsén vármegyéből állhatott volna. Ezen a területen élt a szlovák lakosság mintegy negyede. Ha ehhez a területhez hozzáadjuk azokat a vármegyéket, amelyek lakosságának több mint a fele szlovák volt (Nyitra, Túróc, Sáros, Bars, Szepes, Hont) a szlovák etnikum határain belül [pontosabban: autonóm területen belül] élt volna a szlovákok nem egész kétharmada.*” – 1848/49-ben (Viktor, Gabriel [Szalay, Ladislav]: 1848-1849 legendája a szlovák történetírásban, Pozsony 1999, 38-39.).

1840-ben került sor először arra, hogy a szlovákok kijelöljék területüket, de annak felterjesztésére az uralkodóhoz nem került sor. Majd az 1848/49-es események ideje alatt fogalmazódtak meg a szlovák követelések, melyek az udvar bátorítását élvezték (l. a B10. fejezetet). Kolowrat gróf, a bécsi kormány tagja és egyes cseh körök is bátorították a szlovák vezetőket magyarelles törekvéseikben (Bokes 1946, 150.).

A szlovákok szeme előtt az önálló államiság, vagy legalábbis autonóm terület kialakítása lebegett és nem a kisebbségi jogok kivívása. Amint láttuk, ez a szlovák etnikai terület feltüntetésével kezdődött a néprajzi térképeken a XIX. sz. első évtizedeiben. Majd miután a szlovák értelmiség magyarelles része hathatós osztrák támogatással fegyveresen szembefordult a magyar szabadságharcral, vezetőik népgyűléseket hívtak össze (Túrócszentmárton: 1849.I.29., Alsókubin: II.7., Liptószentmiklós: II.12.), ahol kinyilvánították Szlovákia elhatárolását a Magyar Királyságtól (Madjaria). Hurban és Štúr személyét még érinteni fogjuk (B10. fejezet). Az előbbi Szlovákia elszakadásáról értekezett, az utóbbi Liptószentmiklóson arról tanácskozott, hogy a szerbekkel, oroszokkal és

lengyelekkel összefogva felkelést indítson a magyarok ellen. Tehát hazaárulást követett el.

Több kísérlet után, nyilvánosan egy önálló, vagy autonóm szlovák terület kialakításának igénylésére 1848. május 10-én került sor a Szlovák Nemzet Követelései [Žjadosti slovenskíeho národa] c. alatt. A Magyar Királyság területét nemzetiségek szerint osztották volna szét. Szlovákiában a nemzeti gárda parancsnokai egyedül szlovákok lehetnének, a vezényleti nyelv kizárólagosan a szlovák lenne és az államigazgatásban is csak a szlovák „nemzet hűséges fiait” alkalmaznák. A nemzetelhagyást (odrodilstvo) büntetni kellene mint nemzet- és hazaárulást. Tehát etnikai határok kijelölését és a szlovák nyelv kizárólagosságát igényelték ezen a területen belül, nyilván áttelepítéssel is számolva. Scotus Viator (Seaton Watson) e szlovák dokumentum néhány pontját „nyilvánvaló képtelenségnek” minősítette (Viktor, Gabriel 38.).

A követeléseket egy 28-tagú küldöttség 1849. március 19-én adta át Olmützben Ferenc József császárnak, melyben Szlovákia adminisztratív-jogi elkülönítését kérvényezték az osztrák császártól. Ezt három megye képviselői is aláírták (Túróc, Nyitra, Zólyom). A császári udvar mesterkedései itt is tettenérhetők, mivel a szlovák vezetőket Götz osztrák tábornok támogatta. Windischgraaetz herceg viszont a szlovákokat megbízhatatlannak tartotta (Bokes: Vívín 22.). A követelésben 3 millió szlovákról beszélnek, ami túlzás, hiszen a császári kormány által készített kimutatás 1.822.730 szlovákról tud a Magyar Királyság területén.

Hurban, Štúr és Hodža a bécsi udvarhoz fordultak egy újabb kérvénnyel (1849.IV.13.) és felhívták a figyelmet „Szlovákia” katonai jelentőségére az osztrákok számára. Azzal érveltek az önálló Szlovákia mellett, hogy annak létrehozása esetén, a magyarok elvesztik befolyásukat Magyarhonban. Ez persze kellemes muzsika volt az osztrák önkényuralmi törekvések számára.

A magyar forradalom leverése után 1849. augusztus 22-én e követeléseiket megismételték. Az abszolutizmus idejében a szlovákok önjelölt vezetői ezt a tervüket 1861. február elején ismét benyújtották a császári belügyminisztériumnak Hurban, belügyi bizalmas által. Ezt követően 1861. december 12-én a Štefan Moyzes, besztercebányai katolikus püspök benyújtotta Bécsben a Szlovák Nemzet Memorandumát [Memorandum národa slovenského], mely Felső-magyarországi Szlovák Környéket [Hornouhorské slovenské okolie] kívánt létrehozni, mely a Magyar Királyság szerves része maradna. Hivatalos nyelve a szlovák lenne, néhány kivételtől eltekintve. Önálló parlamenttel, adminisztratív és bírói hatalommal rendelkezne, mely a magyar központi hatalomnak lenne alárendelve. Ezeknek is a hivatalos tárgyalási nyelve a szlovák lenne (Bokes 1946, 167., 231-4.; Bokes, František: Vývin predstáv o slovenskom území v 19. storočí [Elképzelések fejlődése a szlovák területről a 19. században], Matica slovenská, Túrócszentmárton 1945, 22-23., 27., 34., 40-41.). Ez azonban összeütközésbe került a Szent Korona-tan eszméjével, hiszen ez a területet egynek és oszthatatlannak mondta ki. A másik gondot a szlovák nyelv szinte kizárólagos használata okozta olyan területeken, ahol nagy számban éltek magyarok, németek és lengyelek is.

Štúrról el kell mondanunk, hogy a szerb fejedelmi család egyik tagja, Michal Obrenović egész életében a mecénása volt. A despota nem akart belenyugodni, hogy családja 1842-ben elvesztette Szerbia trónját. Ezt nyilvánvalóan szeretne volna visszaszerezni, de magyarországi ambíciói is lehettek, mivel Pozsonyivánkán birtokot vásárolt. Miután visszatért Szentpétervárról, ahol a cárral a magyar forradalom ügyéről tárgyalt, a szlovák felkelés számára 60.000 forintot adott és egy utalványt 900 puskára vásárlására. Ezután utazott Štúr Olmützbe a császárhoz és nyújtotta át az említett követeléseket, melyek Szlovák Nagyhercegséget kívántak kialakítani. Hogy a legendásan zsugori Obrenovićok miért adtak volna hátsó szándék nélkül egy fölkelésre pénzt anélkül, hogy ellenszolgáltatást

remélhettek volna, aligha elképzelhető. Fölmerül hát az alapos gyanú, Štúr azért kívánta kiharcolni a Magyar Királyságból a Szlovák Nagyhercegség területét, hogy a szerb önkényúr ügy-nökeként és lekötelezettjeként neki szerezzen egy üres trónust.

Különböző elképzelések fogalmazódtak meg a szlovák terület (Okolie) behatárolására, de a szlovák értelmiségiek körében nem alakult ki egyetértés.

Néprajzi, földrajzi, vagy gazdasági szempontú tervek készültek. De nemcsak szlovákok foglalkoztak e kérdéssel. Az udvarhoz közeli körökből is kerültek ki javaslatok (Majláth János gróf /1786-1855/, Dessewffy Emil gróf /1812-1866/, Leopold Rousseau D'Happoncourt, Ludwig Rosenfeld /1804-1869/). Franz Hanrich, a Bach abszolutizmus későbbi pozsonyi ügyésze, Emlékiratot adott át Stadion gróf osztrák belügyminiszternek (1849.III.28.), melyben a szlovákok lakta területet három csoportba sorolta. Az elsőbe Trencsént, Árvát, Túrócot, Zólyomot, Szepest és Sárosta osztotta be, ahol a szlovák lett volna a hivatalos nyelv. A többi Észak-Magyarországi vármegyét fölosztotta volna nyelvi alapon – ez a terület 28.337 km²-t jelentett – és az ország más részein élő szlovákok számára külön járásokat hozott volna létre.

A császári udvarnak kedvére valók voltak ezek a törekvések, sőt 1848-49-ben született néhány elképzelés a Magyar Királyság etnikai alapon való szétoztására, de a tervezgetés keretét sohasem lépték át. Ezzel megtették azt, amire álmukban nem gondoltak, s amit minden áron meg akartak akadályozni: kiengedték a palackból a területi feldarabolás, a szeparatizmus démonát. Ezek csak addig voltak érdekesek az udvar számára, míg nem sikerült a magyar szabadságharcot orosz cári segítséggel leverni.

Egy későbbi, ilyen halva született terv volt Jozef Hložanský, aki – alaposan túlbecsülve a szlovák népesség számát – 4 millió szlovákkal számolt 1868-70-ben. Fehér-Magyarhont (Biele Uhorsko) kívánt kialakítani a szlovákok számára, 3 millió lakossal. De ez a terv visszhangtalan maradt

szlovák részről. Nyilván irreális túlzásai miatt, hiszen a kívánt terület 60.000 km²-t tett volna ki. (A mai Szlovákia 49.035 km².)

Az ország nemzetiségi területekre való fölbontása már csak azért is sikertelen maradt, mert nem létezett olyan világosan meghúzható etnikai határvonal, mely kizárta volna, hogy az egyes nemzetiségi területeken ne maradtak volna kisebbségek (főleg németek és magyarok). A szlovákok esetében – a néprajzi adatokat véve alapul –, egy olyan terület jött volna létre, mely az adott viszonyok között gazdasági szempontból életképtelen lett volna. Ha viszont a gazdasági és egyéb elképzeléseket is figyelembe vették volna, jelentős számban nem szlovák anyanyelvű népességet kebeleztek volna be, ami kaotikus és kezelhetetlen viszonyokat teremtett volna.¹

B7. Nemzeti jelvények – A kettős kereszt címer

Amikor a szlovák mi-tudat kialakult a szlovák értelmiség egy szűk körében a XIX. sz. első évtizedeiben, természetes, hogy e törekvések a nemzeti szimbólumok kialakítására is kiterjedtek.

¹ A helyzet bonyolultságát az alábbi táblázat is szemlélteti. Magyarország 63 vármegyéjéből a szlovákok 28-30-ban éltek 1% fölötti arányban, a következő megoszlásban:

% - os arány		1-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	70-75	75-90	90-100
Szlovák anyanyelvűek	1891	12	1	4	1	3	2	2	1	4
		21					9			
	1910	10	2	4	2	1	3	2	3	1
		19					9			

A legnagyobb arányszámban az északnyugati vármegyékben éltek, amint már az elébb utaltunk rá.

Ludovit Štúr, a kialakuló szlovákság vezéralakja elvbarátaival együtt „alakították meg 1848-ban a magyar államcímert kettős kereszt hármas halmos címerének szabályos heraldikai átalkításával” a szlovák címet (Püspöki Nagy Péter: A magyar címer pályatársai: A cseh(szlovák) és a lengyel államcímert, In: Ivánfi Ede: Magyarország címerei, Maecenas, Bp. 1989, 158.). Csupán a hármas halom színét változtatták meg zöldről kékre, a szláv színeknek megfelelően.

A szláv országok mindmáig a vöröset, kéket és ezüstöt használják nemzeti színekként, kivéve a lengyeleket, bolgárokat és 1918 előtt a cseheket. Ez a jelkép jelent meg először a tervezett Autonóm Szlovák Terület címereként 1861-ben, majd a Matica slovenská [Szlovák Anyácska] – a szlovákok kulturális, tudományos és szépművészeti társasága – alapszabályának címlapján 1863-ban (Vrteľ, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 3; Butvin, Jozef – Kostický, Bohumír – Vartíková, Marta: Dejiny Slovenska slovom i obrazom [Szlovákia története szóban és képen] II., Túrócszentmárton, én., 47.)

A Magyar Királyság kiscímere ugyanis vörös mezőben zöld hármas halmon ezüst keresztet ábrázolt. I. Ulászló magyar király (1440-1444) pénzein tűnik föl először a magyar kiscímert olyan formában, ahogyan ma is használják Magyarországon (Bertényi Iván – Diószegi István – Horváth Jenő – Kalmár János – Szabó Péter: Királyok könyve, Officina Nova, Bp. 1993; 77.). A hasított címerpajzs jobb oldalán az Árpád-ház családi címere: a váltakozó vörös és ezüst pólyák láthatók, a bal oldalon a hármas halom és kettőskereszt. (A címertanban fordított az oldalak megnevezése.)

A sávoknak és a halmoknak eleinte nem volt szimbolikus földrajzi értelme. „A címernek, ill. elemeinek folyókra vonatkoztatott értelmezésével II. Ulászló (1490-1516) egyik oklevelében találkozunk 1496-ban: ebben Szlavónia címerének két ezüst pólyája a Száva és a Dráva folyókat jelképezi. A királyi kancelláriában ez a szemléletmód hamarosan Magyar-

ország címerével kapcsolatban is megnyilvánult: a Kassa város címerét 1502-ben bővítő királyi oklevél az országcímert négy ezüst sávját a négy legnevezetesebb folyóval, a Dunával, a Tiszával, a Drávával és a Szávával értelmezi. Így Werbőczy István, aki maga is a királyi udvar bíraskodásában működött, átvette ezt az értelmezést Hármaskönyvébe (1514), mely az ország törvényeit foglalta össze. „Minthogy pedig Werbőczy munkája 1848-ig a magyar nemesség 'bibliájának' számított, a négy ezüst sávnak a fő folyókkal való értelmezése széles körben elterjedt... Az államcímertben az ország területét láttató szemlélet később a hármaskönyv új szerzőjének értelmezésében is megnyilvánult: egy portugál szerző, Anton Macedo 1687-ben a hármaskönyv halmot Magyarország három legnagyobb hegyének a jelképeként értelmezi (nem mondja meg, melyek azok), majd a XVIII. században meginduló magyar heraldikai irodalom már a Tátrát, a Fáttrát és a Mátrát érti a hármaskönyv hegyen.” (Bertényi Iván: Kis magyar címertan, Gondolat, Bp. 1983; 78-80.)

Ez a geográfiai szemlélet a szlovákokat arra a téves következtetésre juttatta, hogy a magyar címert egyik fele Szlovákiát jelképezi, mivel a Mátra tövében néhány szlovák falu létezik, a Tátra és a Fáttra amúgyis szlovák nyelvterületen fekszik, a három hegység behatárolta országrész Szlovákia területe. Ez a balvélemény mindmáig él. Az egyik heraldikai munka képaláírása így szól: „A Magyar Királyság kiscímere (19 – 20. sz.) Alsó- és Felső-magyarországi területek címerével” (Vrteľ, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 2.)

A kettős keresztet a szlovákok két görög testvér és térítő püspök, Konstantin (827-869; szerzetesi nevén Cirill) és Metód (polgári nevén Mihály vagy Manuel; 813/815-885), kereszténységet hozó missziójának legendájával kapcsolták össze. „Konstantin és Metód érkezésével az addig használt keresztény szimbólumrendszer a kettős kereszt motívumával gazdagodott. Még ha nem ismerünk semmilyen ábrázolást sem, amely abból az időből származna, amikor itt munkálkodtak, és

amelyen a kettős kereszt megjelenne [sic!], vitathatatlan, hogy ennek a jelképnek az érkezése és terjedése Nagy Moráviában összefügg az ő tevékenységükkel.” – véli legújabbban is a szlovák szakirodalom (Vrteľ, Ladislav: Na troch vršoch biely kríž [Három halmon fehér /sic!/ kereszt], Archa, Pozsony 1990; 7.).

Ez a magyarázat nem számol azzal, hogy a kettős kereszt bizánci szimbólum és nem volt vallási jellege. Ez a jelkép a bizánci császárok korlátlan hatalmát jelentette (Székely György: A kettős kereszt útja Bizánctól a latin Európába, In: Ivánfi 1996.) Így a két hittérítő aligha merészelt volna „a császárok győzelmének zálogával” (Székely 1996, 107.) téríteni, hiszen küldetésük nem „világi” célokat szolgált. Ezt bizonyítja egy bizánci eredetű diadém is. „Egy másik műtárgy ebből az időszakból – 11. sz. közepéből származó bizánci eredetű románcozott arany fejék, melyet a 19. sz.-ban találtak a fejedelmi főváros, Nyitra környékén, melyen szintén kettőskereszt látható egy ünnepi thorakionon, közel két császári nővér, Zoe és Theodora alakjához. ...ez nemcsak vallási, hanem politikai jelkép is volt.” (Vrteľ, Ladislav: The national emblem of the Slovak Republic, Slovak Information Agency, Pozsony 1996, 7.) Ez a szimbólum egyértelműen vallási jelentőséget a XI. sz. idejében kap, tehát jóval a két hittérítő halála után (Szilárdfy Zoltán: A kettős kereszt, In: Hofer Tamás /szerk./: Magyarok Kelet és Nyugat közt, Balassi, Bp. 1996; 67.)

A kettős kereszt megjelenése a magyar címertben magyarázható bizánci hatással, de akár azzal is, hogy Erdélyben, mely a Magyar Királyság része volt, a jelkép kialakulásának idejében a Gyulák kormányoztak. A Gyulák hangját a magyar írásvásárlásban, kettős keresztrel jelölték (†), s így a címertben megjelenő szimbólum Erdély területét jelképezhette.

Amikor 1918 után megalakult az új állam, Csehszlovákia több országrészt – Csehországot, Morvaországot, Sziléziát, Szlovákiát és Kárpátalját – fogott össze egy államkeretbe. „A Nemzetgyűlés Alkotmányjogi Bizottsága akkori jelentésében felhozta: „...Szlovákia, mely sohasem rendelkezett önálló

államisággal, szintén sohasem bírt önálló jelvénnel és hogy az, amit általában a bevett címertani tanítás szerint Szlovákia címerének tartanak, voltaképpen a régi Magyarhon [Uhry] jelképe, melyet az egykori magyarhoni címerből vettek ki és csak a legutóbbi időben változtatták meg úgy, hogy az eredetileg zöldszínű három halom kék színt kapott. Viszont ha most törvény által az így módosított jelképet Szlovákia címerévé nyilvánítjuk, nincs akadálya, hogy általában ilyen jelképnek ismerjék el.“ (Pavlíček, Václav – Hřebejk, Jiří: Ústava a ústavní řád České republiky [A Cseh Köztársaság alkotmánya és alkotmányos rendje] I. kötet, Linde, Prága 1994, 74.)

Így ez a címer belekerült Csehszlovákia közép címerébe. Amikor megalakult az első Szlovák Állam (1939-1945), államcímere az előbb leírt jelkép lett, azzal a módosítással, hogy gótikus címerpajzsot használt. A második világháború után még 1960-ig érvényben volt, de azután más, „szocialista“ címet alkalmaztak 1990-ig. Azután visszatértek a régi jelképhez és az került be a Cseh-Szlovák Szövetségi Köztársaság címerébe (1990-92). Majd az 1993. január 1-én megalakult önálló Szlovák Köztársaság jelképévé vált.

B8. A pánszlávizmus és ausztroszlávizmus

A pánszlávizmus a német és olasz egységtörekvések láttán fogalmazódott meg. Sokan nem láttak a kis és ismeretlen szlovák nemzet számára önálló politikai tér megvalósítására lehetőséget. Így született meg az osszszláv összefogás eszméje. A kifejezést – pánszlávizmus – először a szlovák Ján Herkel': *Elementa universalis linguae Slavicae e vivis dialectis eruta et sanis logicae principiis suffulta* (Egyetemi Nyomda, Buda 1826) c. latinnyelvű munkájában tűnik fel, mint az irodalmi összefogás eszméje („*Unio in Litteratura inter omnes Slavos, sive verus Panslavismus*“ – Irodalmi egység az összes szláv között, vagyis pánszlávizmus) (Maťovčík, Augustin: Príspevok

životu a dielu Jána Herkeľa [Adalék Ján Herkel' életéhez és munkásságához]; Historické štúdie IX /Pozsony/ 1964, 5.; Cecse Géza: Bizáncról Bizáncig, Interetnica, Bp. 1993, 7.)

„A Habsburg Birodalmon belüli szláv összefogás az egyik lehetőség, hiszen a szláv népek az ország nagyobb részét teszik ki és a magyarok a Magyar Királyság legkisebb részén élnek, így nyelvük is eltűnik.“ Ezt a nézetet vette át a szlovák Adam František Kollártól (1763) a bécsi udvari könyvtár igazgatójától a neves német tudós, August Ludwig Schlözer (1771), tőle meg Johann Gottfried Herder (1791) filozófus (Dümmerth 205-208.). Ez az indokolatlan jóslat komoly hatást váltott ki Magyarországon a kialakulófélben lévő szlovák nemzet értelmiségének körében is, akik Herderen nőttek föl: A magyarok tehát kihalnak. „...az ausztroszláv elgondolás egyik alappillére éppen a Kollár Ádámtól elindított, Schlözer és Herder által pedig nemzetközi tekintélyre juttatott elmélet lett, melyet a hazai szláv értelmiség ébredő nacionalizmusa érdeklődéssel ragadott meg. Így született meg a terv, hogy a Habsburg-monarchia súlya a magyarok ellenében a szláv népeken nyugodjék. (...) Az ausztroszláv gondolat tehát a magyarok pusztulására vonatkozó Herder-jóslattal közös magból csirázott ki: Kollár és a bécsi kormánytól államilag támogatott többi történetíró köréből.“ (Dümmerth 153-54.) Ez az elképzelés azonban nem maradt más, mint óhaj.

Az ausztriai szláv értelmiségiek tartották egymással a kapcsolatot, majd a politikai életben is együttműködtek, de az ausztroszláv elképzeléseket a pánszláv eszme szorította ki. Azonban káros hatása mindmáig érezhető: elvetette a gyűlöletet, vagy jobbik esetben az elutasítást a magyarokkal szemben. Ján Kollár költő, pesti lutheránus pap a Sláva Dcéra [A Szláva leánya] (1824) c. szonett-gyűjteményében Sláva (Dicsőség és egyben Szláv) istennő a pánszlávizmusban egyesült népek vezére és pártfogója, jutalmazza meg a hű szlávokat és bünteti válogatott kínokkal az elvetemült németeket, akik az Antikrisztus népe, és a magyarokat. Pánszláviában, mely a

cseh-német határon fekvő Óriáshegységtől az Urálig, a Tátrától a Fekete-hegyekig terjed, fog felhangzani a szlávok lenézett nyelve. Ezen a területen 60-80 milliós szláv nemzet él, melyet igazságtalanul szorítottak vissza az európai fejlődés hátterébe. De ez a tömeg végre felébred, és jaj lesz az elnyomóknak! A szerzők megrészegülnek ettől a gondolattól (Hóman Bálint – Szekfű Gyula V., 353.). Megvan az „elvi” alapja az érzelmi politizálásnak és a gyűlölködésnek.

Az összszláv összefogás vezető ereje a cári birodalom lett volna, vagyis minden szlávnak cári alattvalónak kellene lennie. Ezt Štúr már nyíltan hirdette művében, ahol azt is javasolta, hogy a szlovákok vegyék át az orosz nyelvet és legyenek pravoszlávok. Ebben a munkájában azt is mondja, a Habsburg Monarchia felbomlásra ítélt állam és magyarellenes kijelentéseit is megismétli (Das Slawentum und die Welt der Zukunft, Moszkva 1867, Szentpétervár 1909; Ludovít Štúr: Slovanstvo a svet budúcnosti [A szlávok és a világ jövője], SIMŠ, Pozsony 1993; 72-73., 85., 1XV., 131., 134., 135., 139., 143-45., 146., 148-49., 150., 159., 168-173.).

B9. Vallási és adminisztratív önkormányzat a magyar korona alatt.

A Magyar királyság területén az újkorban cigányok, horvátok, németek, románok, ruszinok, szerbek, zsidók és szlovákok éltek a magyarokon kívül nagyobb számban. Ezek helyzete vallási és adminisztratív, önkormányzati szempontból eltérő volt. A **cigányok** szétszórtan éltek az ország különböző területein, gyakorta vándoroltak és etnikai tudatuk leginkább lemaradt az általános fejlődés mögött, hogy ők még a követelésekig sem jutottak el. Esetükben erre csak a XX. század végén került sor.

A **horvátok** helyzete volt a legrendezettebb, aminek történelmi okai voltak. 1102-ben a horvátok magyar királyt választottak Könyves Kálmán személyében trónjukra és a

Pacta Conventa néven ismert döntéssel „*példásan tartós közjogi kapcsolatot hoztak létre. Későbbi közös államszerveink, időközi viták árán... és átmeneti törésekkel (1848-1849)*”, amikor a horvátok a bécsi udvar hathatós mesterkedése révén a magyar szabadságharc ellen fordultak, „*a XX. század elejéig (1918) eredményesen működtek.*” Ezt a jogi végzettségű Stipe Mesić horvát államelnök is méltatta 2000 elején: „*Ha annak idején Könyves Kálmán korában nincs a Pacta Conventa a horvátok kivesztek volna tájunkról. Az egyezmény nyújtott lehetőséget mindkét nemzet fölerősödésére és megmaradására történelmi keresztútjain.*” (Pecze Ferenc: Az európai alkotmánytörténet és a nyolc évszázados magyar-horvát államközösség fejlődése (1102-1918), Hunyadi Szövetség, Bp. 2001, 7., 229.)

Az osztrák-magyar kiegyezés után, amikor a Habsburg Birodalom dualista állammá alakult át 1867-ben és ez nevében is tükröződött, amennyiben hivatalosan Osztrák-Magyar Monarchia lett az ország neve, a magyarok kiegyeztek a horvátokkal. 1868-ban megtörtént a horvát-magyar kiegyezés (XXX. tc.), mely széleskörű autonómiát biztosított a horvátoknak. E törvényt a továbbiakban még néhányszor módosították (1880, 1881, 1882, 1889). Ezeknek a törvényeknek a megváltoztatásához a magyar és a horvát országgyűlésnek közösen kellett pozitív döntést hozniuk. A belügyek, a vallás, a közoktatás és az igazságügy kérdéseiben a horvátok önállóan döntöttek összhangban a Monarchia általános törvényeivel. A horvát hadsereg vezényleti nyelve a horvát volt. A lakosság a XIX. sz. végén nagyjából 90%-ban volt horvát, szerb és szlovén. A magyarok aránya 2-3%, a németeké 4-5% (Pallas Nagy lexikona IX., 1895, 392., 397-98.).

A többi nemzetiség helyzete éppen azért, hogy betelepülés, bevándorlás révén kerültek a Magyar Királyság területére, nem számíthattak az akkori jogi közfelfogás szerint történelmi nemzeteknek, hiszen nem külön területtel és szerződéssel lettek az ország részei.

A **ruszinok/ruténok** betelepülése az ország észak-keleti részén szintén észrevétlenül kezdődött. 1396-ban tömegesen érkeztek Koriatovics Tódor podóliai herceg vezetésével. Ők eleinte ortodoxok voltak, ám 1692-ben görög-katolikussá lettek, ami azt jelentette, hogy szertartásaik fenntartása mellett a római pápa főségét ismerték el. 1771-től önálló munkácsi egyházmegyét kaptak.

A **románok** tömeges betelepülése a tatárjárás után kezdődött a Magyar Királyság dél-keleti, erdélyi részébe (1242-43). A **szerbek** megjelenése a 13. sz.-ra tehető az ország déli részén (Szerémség). Amikor Rigómezőn vereséget szenvedtek a töröktől (1389). A magyar király Stefan Lazarevićnek az ország legveszélyeztetettebb területén hatalmas birtokokat adományozott, hogy ösztönözze a török elleni harcot. Ekkor is számosan telepedtek le a Magyar Királyság területén, de Szerbia török leigázása (1459) megerősítette ezt az első hullámot.

A leigázott szerbek számára az egységet a pravoszláv egyház jelentette. 1686-ban Buda várának visszavétele után, a török ellentámadás elől 35.000 szerb család menekült az országba. A XVI. sz.-ban felújított önálló szerb pravoszláv egyház feje Magyarországra, Karlócára költözött. A császár 1690-ben, illetve 1691-ben biztosította egyházi autonómiájukat (Hévízi Józsa: Területi és egyházi autonómia, mint a kollektív jogok gyakorlásának színtere a történeti Magyarországon, Bp. 1995, 17-18.).

A románok és szerbek esetében egyházuk autonómiája lett a szervezőerő. Ez a népesség ugyanis ortodox volt és ennek a vallásnak az volt a sajátossága, hogy nyelvi alapon szerveződött. A románok egy része később görög-katolikus (1700) lett úgy, mint a ruszinok. Az uralkodó 1701-ben szabályozta az új egyház jogviszonyát. 1868-ban a magyar országyűlés törvényben ismerte el a román ortodox egyház különállását és önkormányzatát román 'nemzeti' egyháznak tekintette. Így a nagyszebeni román Tribuna 1885-ben joggal írhatta:

„Közoktatásügyünk a jól megvédett egyház védőpajzsa alatt a kormány beavatkozásától mentes”. (Hévízi 14-16.)

A **németek** helyzete elütött a többi népességtől, hiszen ők az ország szinte egész területén éltek kisebb-nagyobb tömbökben, főleg a városokban, s nekik a XVIII. sz. végétől már nem volt honnan népi utánpótlást szerezniük. Ők a Szepességben és Erdélyben éltek autonóm életet. Az utóbbival nem foglalkozunk, mert az nem kapcsolódik a későbbi Szlovákia területéhez.

A szepesi szászok különböző német nyelvterületekről érkeztek a XII. sz. közepe táján. Egy évszázadra rá megalakult a 24 szepesi város által létrehozott Universitas Saxonum, melyet a király 1271-ben szabadságlevélben erősített meg. 1370-ben a király összegyűjtött törvényeket erősíti meg. 1876-ban az egységes polgári közigazgatás bevezetése után, autonómiájuk megszűnt. Területük Szepes vármegye része lett (Hévízi 11-12.).

A **szlovákok** helyzete merőben elütött az előbb ismertetett népek helyzetétől. Hozzávetőlegesen 82%-uk római katolikus volt, 4% görög-katolikus (ez annak a következménye, hogy a ruszinok egy része beolvadt), 14% meg evangélikus (ezt a németek fölszívódása is erősítette). A magyarok nagyobbik része szintén római katolikus, de a fennmaradó rész a reformáció kálvini vonalát is követte. Így az evangélikus egyház tagjai németek, magyarok és szlovákok voltak. A katolikus egyházé magyarok, szlovákok, horvátok, németek – és a görög-katolikus egyházon keresztül, mely önállóan szerveződött – a ruszinok és románok. A református egyház voltaképpen magyar maradt egészen az 1945 utáni időkig.

A reformáció fontosnak tartotta az anyanyelvi istentisztelet, s ez alól a kihívás alól a katolikus egyház sem vonhatta ki magát. A tridenti zsinat után szervezett nagyszombati papnevelő intézetben (1619) megkövetelték, hogy a tanítók ismerjék a magyar, a felvidéki szláv és a német nyelvet. Pázmány Péter érsek elrendelte, a felvidéki szláv falvakban minden vasárnap a

nép anyanyelvén kell prédikálni. Saját hitvédő iratait is lefordította erre a nyelvre. A Nagyszombat környéki nyelvjárást alkalmazták, melyet később „jezsuita szlovák nyelvként” emlegettek. Ezen a nyelven jelentek meg az énekeskönyvek és liturgikus iratok, de szótárak is (Hévízi 20.).

A szlovák származású Rudnay Sándor prímás, érsek és kardinális, az egyházi szinódus döntése alapján, mely elrendelte a magyarországi nemzetiségek nyelvén kiadni a Bibliát, elősegítette a szlováknyelvű fordítást, melynek első része 1829-ben, a második 1832-ben jelent meg (Lexikón slovenských dejín [A szlovák történelem lexikona], SPN, Pozsony 1997, 97.). 1850-ben az uralkodó három szlovák püspököt nevezett ki. Štefan Moyzes a besztercebányai, Ladislav Záborský a szepesi, Štefan Kolarčík a rozsnýói egyházmegye élére került. A szintén szlovák származású Scitovszky János Magyarország prímása, majd 1853-tól kardinális lett (Lexikón 108.).

Az evangélikus egyházban tömörült szlávok számára nem volt gond az anyanyelvi istentisztelet, mivel ez a protestáns egyház az anyanyelv használatát szintúgy megkövetelte és a papok a nép nyelvén prédikáltak, s rendszerint mind a három imént említett nyelvet ismerték, habár a szlávnyelvű istentiszteleteken a liturgikus nyelv a bibliai cseh maradt. Az evangélikus egyház helyi szinten autonóm vallási közösségként működött. Fontos adottság volt, hogy az evangélikus szlovákok zömmel az ország északkeleti részén éltek (Árva, Liptó, Túróc valamint Zólyom nyugati, Nógrád és Gömör északi, Trencsén déli, Nyitra északnyugati területén) (Polányi 123.).

A papságnak fontos szerep jutott a nemzetté válás folyamatában, hiszen ők voltak közvetlenül kapcsolatban a széles paraszti rétegekkel. A XIX. sz. második felében az iskolák zöme felekezeti volt. A politizáló értelmiség nagy többsége pap és tanító volt (Polányi 123.). A katolikus egyház univerzalizmusa révén nem válhatott az asszimiláció hatékony eszközévé, az evangélikus egyházon belül viszont a magyarok száma nem

volt oly túlsúlyban, hogy erre sikeres kísérletet lehetett volna tenni.

B10. A magyar szabadságharc

A magyarok tehát önállóságra törekedtek és 1848 tavaszán, amikor Európa-szerte fellángoltak a szabadságharcok, ez békésen, de csak rövid időre sikerült. Az uralkodó kinevezte az első magyar kormányt, mely megkezdte működését. Az uralkodóház mégsem gondolta komolyan ígéreteit és csapatokat küldött a forradalom leverésére, mely így szabadságharccá nőtte ki magát. S ebben a politikai mérkőzésben a császári udvar nem volt válogatós az eszközökben. A nemzetiségek értelmiségét –, melyet saját rövidlátó politikájával már korábban is a magyarokkal szembeállította – igyekezett kihasználni, sőt amikor így sem boldogult, cári intervenciós csapatokat vett igénybe (1849), hogy érdekeit érvényesítse. A nemzetiségeknek viszont mindent megígért, de semmit sem adott.

A vezető szerep a szlovák nemzeti tudat erjedési folyamatban a lutheránus Ludovít Štúr (1815-1856) hárult, aki a szlovák nyelv első sikeres kodifikátora lett (1846). Štúr nem volt alkalmas erre a politikai szerepre, mivel már az 1840-es évek elején ellenezte a magyarokkal való kapcsolatfelvételt, sőt fanatikusan elutasított mindent, ami magyar (Bokes 1946, 156.; Viktor 151-54.). Miután 1848. április 2-án szembefordult Kossuth Lajossal, bécsi beszédében a németeket, magyarokat és oroszokat a szlovák nemzetiség ellenségeinek nevezte. Miavai beszédében még tovább ment (1848.IX.19.), amikor kinyilvánította a szlovákok függetlenségét a magyaroktól. Felmondta az engedelmisséget a kormánynak. Mindenkit, aki a magyarokkal egyesülne, a szlovák nemzet ellenségének és árulójának nevezett (Bokes 1946, 177.).

Adott helyzetben ez aligha volt bölcs döntés, mivel a szlovákok zöme a magyar forradalom, majd szabadságharc ügye mellett állt ki, nem beszélve róla, hogy ez lázítás és haza-

árulás volt. Legalább 100.000 szlovák harcolt a szabadságharc oldalán (Spira György: A magyar forradalom 1848-49-ben, Bp. 1959, 352.). Štúr, Hodža és Hurban önkénteseket toboroztak a törvényes magyar kormány ellen a bécsi udvar támogatásával. Ebben a szlovákok elenyésző kisebbségben voltak. Alig tettek ki 8%-ot. Ezek egy része hazai rablásra kész írtványos volt, akik vittek amit láttak, azután eliszkoltak a zsákmánnyal együtt. A többi bécsi csavargó és munkakerülő, deklasszált elem (Viktor 72-73.; Pechány Adolf: A magyarországi tótok, Felsőmagyarország, Miskolc 2000², 218.). Milan Miloslav Hodžáról még meg kell jegyeznünk, hogy 1848-ban Prágában kiadott egy könyvet Der Slowak álnev alatt (Beiträge zur Beleuchtung der slawischen Frage in Ungarn), melyről a magyarokkal szemben elfogult Scotus Viator (R. W. Seton-Watson) is azt írta, hogy e „könyv fölöttébb ingerült, ami tán megbocsátható lenne, de minden aziránti érzék nélkül, ami értelmes és lehetséges. Német nyelvezete nyomorúságos.” (Scotus Viator: Národnostní otázka v Uhrách [A nemzetiségi kérdés Magyarhonban], Brünn 1913; 515.)

Az akkori Magyarországon állomásozó gyalogezredek közül a legtöbb tiszte a kassai 34., a zólyomi és a pozsonyi 2. adta a forradalomnak. E három ezred több mint száz tisztje küzdött a honvédsereg oldalán. Ez annak bizonyítéka, hogy a magyarok, szlovákok és németek lakta Felvidék fogékony volt a forradalom ígéretei és vívmányai iránt függetlenül a nemzeti sajátosságoktól és kívánságoktól. Nem ültek fel a türelmetlen, minduntalan fegyverhez kapdosó nacionalizmusnak, vagy a császári udvar által mesterségesen szított pánszlávizmusnak. Egy Bécsben kiadott és osztogatott dal, minden szláv fajt fel szólít egyenként felkelésre a magyarok ellen és az oroszokkal való egyesülésre, ami számukra szabadságot és civilizáltságot fog hozni (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 [A szlovák felkelés 1848-49-ben] II./2., Túrócszentmárton 1948, 123.) Csak száz évet kellett várniuk, hogy ennek „igazáról” megbizonyosodjanak.

A polgárosodás akkor azt jelentette, a kiváltságos rétegek – a nemesség és papság – egyenlővé válnak az ország többi polgárával. A nemesség és papság – mai szóval élve – kollektív (elő)jogokkal rendelkezett, melyeket az egyenlőség és közös teherviselés (=adózás) jelszava nem tűrt meg. A kortárs értetlenkedett. Ha most egyes igaztalan jogokat felszámolnak, miért létesítenének újakat, melyek ellentmondanak a hirdetett elveknek?

A területi autonómia sem tűnt a magyar politikai közvélemény előtt elfogadhatónak, hiszen Erdély különállásának megszüntetése, az ország egységét biztosította. Most meg ennek az elvnek a megsértése következne abból, ha a Magyar Királyság területét etnikai területekre szabadlnák. Másrészt ez a gyakorlatban kivihetetlen is volt, hiszen az országon belül nem léteztek etnikailag elkülönült területek, melyeket földrajzi határokkal lehetett volna kijelölni. Ezt csak ki- és áttelepítés árán lehetne megoldani. A Figyelmező c. lap 1849.IV.12-i száma helytelenítette Stadion császári belügyminiszter sugalmazta „fantasztikus” ötletet, hogy lakosságcsere útján alakítsák ki a nemzetiségileg tiszta provinciákat (Rapant, Daniel: Slovenské povstanie 1848-49 [A szlovák felkelés 1848-49-ben] III/1., Pozsony 1956, 421.) Hiszen az óhajtott területen lévő vármegyék lakossága Árvában, Liptóban, Trencsénben és Zólyomban 95%-ban, Nyitrában és Túrócban 75%-ban, Sárosban 70%-ban és a Szepességben 55%-ban volt csak szlovák (Viktor 38-39.).

A későbbi nemzetiségi törekvések is a nemzetiségi kérdés rendezését a területi elképzelésekkel ötvözték, néha úgy, hogy a megyehatárokat változtassák meg az etnikai viszonyoknak megfelelően és olyan nyelvi fennhatóságot a saját nyelvüknek, amit a magyartól meg akartak tagadni (Bokes 1946, 262-66.). A XIX. sz.-ban a kisebbségi vezetők nem kisebbségi jogokat követeltek elsősorban – amire az akkori Európában amúgyis hiába keresnénk példát –, hanem saját területet akartak, melyen uralkodhatnak (Hóman Bálint–Szekfü Gyula V., 558., 567.)

C1. A szlovák vádak

Az ellentétek a szlovákok és a magyarság között XVIII. sz. végén kezdődtek, majd a XIX. és XX. sz.-ban folytatódtak és mindmáig tartanak. Ezek is azonban eleinte a szlovák elitre korlátozódtak, a széles néptömegek ezekről jóformán tudomást sem szereztek. Csak a papság egy része terjesztette, illetve az iskolázottság terjedésével jutottak mind szélesebb körben közismertté, s hátrányosan befolyásolták a két nép közötti kapcsolatokat. Ezek a nézetek tömegesen csak 1918 után terjedtek el. Ludovit Novák, szlovák nyelvész szerint „*nagyon sokat ártott a csehek által szinte túlzásig mesterségesen ápoltt gyűlölet minden ellen ami magyar. Ezt a gyűlöletet a vezetésük alatt tanuló szlovák ifjúságba is minden lehető eszközzel beoltották.*” (Novák, Ludovit: Jazykovedné glosy k československej otázkze [Nyelv-tudományi glosszák a csehszlovák kérdéshez], Matica slovenská 1935, 316.). A cseheknek ugyanis valamivel igazolniuk kellett, hogy Szlovákiát – ahol csehek jelentéktelen számban éltek –, miért kellett 1918 után Csehországhoz csatolni. Ezt elsősorban azzal indokolták, hogy a szlovák nemzet asszimilációja végveszélybe sodorta a szlovákságot és a csehek megmentették őket. 'A szlovákok sorsa a magyarok' – vallja Rudolf Chmel irodalomtörténész, politikus, a szlovák-magyar viszony mindmáig nem jutott nyugvópontra (Chmel, Rudolf: Moja maďarská otázka [Az én magyarkérdésem], Kalligram, Pozsony 1996, 10.).

A kiegyezés utáni magyar tankönyvek rokonszenvesen írtak a szlovákságról: „*A tótok Észak-Magyarországon laknak tömegesen. Vallásos, szorgalmas és takarékos nép. Ha kenyérhez akarnak jutni, elszegődnek az Alföldre aratni és csépelni. Az Alföld gabonája nélkül nem tudnak megélni. Hegyilakók, főleg juhtenyésztők, faiparosok. Ha otthon nincs munka, a drótos, gyolcsos, kosaras és üveges tót bebarangolja a félvilágot. Asszonyaik lenből, kenderből vásznat szőnek, ügyes csipkeverők és szépen hímeznek. A magyarsággal évszázadokon keresztül testvéri egyetértésben éltek.*” (Albrecht István – Jovicza

I. Sándor – Máté János: Földrajz az elemi népiskolák V. osztálya számára, Singer és Wolfner, Bp. é.n.)

A szlovák publicisztika és történetírás vádjai elsősorban az asszimilációt említik. E vélemény szerint, a magyarok elnemzetleníteni óhajtották országuk lakosságát, vagyis megakarták őket fosztani anyanyelvüktől. A többi vádpont ehhez képest másodlagos, elsődlegesen a beolvasztás eszközeit veszi számba. Az 1848/49-es szabadságharc idején a magyarok nem akarták elismerni a szlovák nemzetet és nem kívántak nekik kollektív jogokat adni.

A XIX. sz. második felében bezárták három középiskolájukat és felszámolták kulturális szervezetüket, a Matica slovenskát [Szlovák Anyácska]. Valamint a XX. század elején Csernován „magyar csendőrök” lemészároltak több szlovák parasztot. Mindmáig kifogások hangzanak el az elfogadott nemzetiségi és iskolatörvényekkel kapcsolatban. A magyarok nem nyugodtak bele az I. világháború utáni területi rendezésbe és revízióra törekednek. 1938 után egy tüntetés alkalmával a Magyarországhoz csatolt területen lelőttek egy süketnéma lányt és katonai támadást intéztek az éppen megalakult Szlovák Állam ellen 1939-ben.

Ezekkel a vádakkal foglalkozunk a továbbiakban. Először is az asszimiláció kérdését vizsgáljuk meg.

C2. Az asszimiláció

A nemzetiségi hovatartozás a legtöbb ember számára nóvum volt, hiszen korábban az államkeret, illetve az uralkodó személye döntötte el a kérdést. Szinte a XIX. sz. végéig a társadalmi réteghez való tartozás, vagy a vallási hovatartozás sokkal fontosabbnak tűnt a nemzetiséginél. Ezt bizonyítja a következő idézet is, mely az első Csehszlovák Köztársaság megalakulása utáni népszéleírás tapasztalataiból szűrhető le. Egy cseh népszámlálási biztos szavait idézzük: „*A legnagyobb várakozással*

vártuk a választ a nemzeti hovatartozásról szóló kérdésre. 'Maga szlovák?' Értetlen tekintet. Egy települést kivéve, mindenütt azt válaszolták: 'Povedálok szlovákul és magyarul is.' 'Nem azt kérdelem, hogyan povedál. Hanem azt, hogy maga magyar-e vagy szlovák.' (...) Gyakran az volt a rettenetes válasz: 'És az teljesen mindegy! Ha magyarok között jó, akkor magyar vagyok, ha a csehek között, akkor szlovák.'

Ezt az 'ez teljesen mindegy'-et oly gyakran hallottuk az összes faluban, hogy szinte Kelet-Szlovákia mindent átfogó jellemzőjévé vált. Ha körbejárják az egyik települést, majd a másikat és a harmadikat és mindenütt hallják 'ez teljesen mindegy', nagyobb iszonyatot fognak érezni ezekkel az emberekkel szemben, mint a halál beavatottai iránt." (Peroutka, František: Budovány státu [Az állam építése] I. /1918-1919/, Lidové noviny, Prága 1991²)

Ján Csaplovics (1780-1847), szlovák etnográfus munkájában az Ethnographia Slavorum in Hungaria (A magyarországi szlávok etnográfiája – ahol a szlávok alatt szlovákokat ért) számos helyen bizonyítja, a XIX. sz. elején mindenütt a szlovákok nyertek tért, kivéve az etnikai területükön kívüli régiókat. Három fejezetet szán ennek a kérdésnek kéziratban fennmaradt munkájában, mely nyomtatásban csak nemrég jelent meg.

A németek úgy a Szepességben, mint Zólyom megyében, Gömörben szlovákosodnak. Csak a német vezetékevek és helynevek tanuskodnak az ott élők egykori nemzeti hovatartozásáról (Čaplovič, Ján: Etnografia Slovákov v Uhorsku [A szlovákok etnográfiája Magyarhonban], SPN, Pozsony 1997, 20-21.).

A magyarok települései – írja –, Túrócban, mint Barsban, Gömörben, Hontban és Zólyom megyében szlovákosodnak. De még Miskolcon és Tokajban, Debrecenben és Kecskeméten, valamint Ungvárott is. „Sok falut ismerek Barsban, mely magyarból tót lett, de tótból magyarra változott falut a megyénkben nem találhatok.” Vagy: „Bosszantó látni (ja

vravím: chvalabohu [én mondom: Istennek hála] – hála istennek!) mikor itt több helységeink – közöttük történeti nevezetességek, s' – törzsökös magyarságnak... csak nem régiben tótokká változtak, s' naponként átváltoznak, mely szűfereg gátlására nincs ki felügyelne.” „Jaj annak a magyar és németh falunak, hol megfészkelik magukat [a szlovákok], mert a más nemzetbélieket elfojtják.” De még néhol a szerbek is szlovákosodnak (Čaplovič 22-23, 235.).

A szlovákokból magyarok csak a szlovák etnikai területen kívül letelepült lakosságból lesznek Békésben, Pest megyében, Szabolcsban és Veszprém megyében (Čaplovič 23-25.). Egy másik munkájában a ruszinokról is azt írja, hogy részben szlovákosodnak és magyarosodnak (Čaplovič, Ján: O Slovensku a Slovákoch [Szlovákiáról és a szlovákokról], Tatran, Pozsony 1975, 85.).

Bizonyító értékűnek kell tartanunk a népmozgalmi adatokat, hogy eldöntsük, valóban folyt-e tudatos asszimiláció a Magyar Királyság területén, mely a nem-magyarokat elnemzetleníteni akarta. 1720 óta rendelkezünk statisztikai adatokkal.

A mai szempontból is elfogadható népszámlálások csak 1880-ban indultak meg. Jászi Oszkár szociológus szerint, 1787 és 1900 között kb. 2. 800.000 nem-magyar olvadt be a magyarságba. 1900-ban ez a lakosság 16,7%-át tette ki, akik zömét a bevándorlók leszármazottai alkották. Ugyanis a XVIII. sz. folyamán (1787-ig) 2. 830.000 külföldi bevándorló érkezett az országba. Ők akkor a lakosság 35,5%-át tették ki. A belföldi népességviszonyokat nézve, a nem-magyarok felét alkották (Jászi Oszkár: A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés, Bp. 1912; 379.).

A bevándorlás azzal állt összefüggésben, hogy a másfél százados török jelenlét az ország népességének tetemes pusztulásával járt. A korábban törökök által megszállt országrész nagy kiterjedésű területei váltak lakatlanná. A Habsburg császárok telepítési politikája azt a célt szolgálta, hogy minél több adófizető alattvalóval rendelkezzenek.